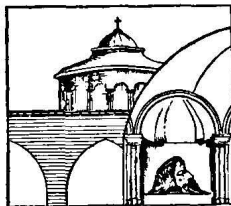

ՍԻՈՆ
Կրօնական Գրական
Բանասիրական

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏ. ԵՐԻՌԱՆԼԵՐԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹՅԱՆ

ՆՈՐ
 ԵՐԶԱՆ

1961

ԼԵ.
 ՏԱՐԻ

«سِيُون» مجلة أرمنية شهرية، دينية، أدبية، ثقافية. للغة والبيان

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
 Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		երես
— Խեբ կրօնական գրականութիւնը		65
ԿՐԹՆԱԿԱՆ		
— Արդարք ինչո՞ւ կը ճառապի	ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ	68
ԲԱՆԱՍՏԵՂՆԱԿԱՆ		
— Եղանակներ	ՎՏԱՐԱՆԴԻ	73
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Յանախապատում	Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	74
ԿԱՆՈՆԱԳԻՏԱԿԱՆ		
— Վարդապետութեան աստիճանները		
Հայ եկեղեցւոյ մէջ	ՄԼՈՅՍ	76
ԵԿԵՂԵՅԱՆ — ՊԱՏՄԱԿԱՆ		
— Եկեղեցւոյ միութեան վերաբերեալ սետրիւններ	Թրգմ. Մ. Ա. Օ.	80
ԳՐԱԹՕՕԱԿԱՆ		
— «Լիախառ Բերականութիւն Հայոց Էկզովի Համեմատութեամբ 562 Էեզուներ»	ԱՆՈՒՇԱԽԱՆ ՎՐԻ. ԶՂԶԱՆԵԱՆ	85
ԻՄԱՍՏԱՌԻՐԱԿԱՆ		
— Միջոցը եւ ոգին	Թրգմ. ՇԱՀԷ ՎԱՐԻԱՊԵՏ	89
Հրաժարում Տէր. Ֆիլարի եւ ընտրութիւն Բեքըրպըրիի նոր Արքեպիսկոպոսին		91
Ընտրութիւն Լուսարարապետի Ս. Արոտոյս		92
Շնորհակալութիւն		92
Ս. Պատրիարք Հօր պաշտօնական այցելութիւնը Վենափառ Քաղաքին		93
Ք. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Եկեղեցականք — Բնականք		94
— Պաշտօնականք		95
Զեկոյց Դալուս Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան		96

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան Բաժնեգիրն է,
բոլոր երկիրներու համար, Անգլ. Շիլին 20

تصدرها - بطريكية الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النياقة رئيس الاساقفة هايكازون أبراهاميان
مارس ١٩٦١ طبع في مطبعة دير الارمن - القدس العدد ٣

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.
Editor - Archbishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

Լ.Ե. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1961

◀ Մ ւ ռ Տ ▶

Թիւ 3

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Բ.

Եթէ, անցնող դարու մեր մեծ խմբագիրներուն նման, հանրային կարծիքի այսօրուան առաջնորդներն ալ ըլլային հաւատքով անած եկեղեցասէրներ և իրենց թերթը դրոշմած ըլլային Հայց. Եկեղեցւոյ հարազատ ոգիով, անտարակոյտ որ կարելի պիտի չըլլար խօսիլ անհրաժեշտութեանը մասին հրատարակութեան մը, որ ըլլար մեր Եկեղեցիին օրաթերթը: Որովհետեւ խոր ցաւ է հաստատել այստեղ դժբախտ իրողութիւնը որ մեր թերթերը պարպուած են կրօնական սղիէ. ա՛յդ է որ կը տանի հայ եկեղեցականը մտածելու ստեղծումի մասին բեմի մը՝ ուր կարենայ դէպքերն ու դէմքերը ներկայացնել օրուան ընթերցողին՝ իր հաւատքի լոյսին տակ, ամուր պահելու համար Եկեղեցին:

Մեր մամուլը կը զբաղի եկեղեցիով և եկեղեցականներով, բայց բնաւ՝ կրօնքով: Ան կը սնուցանէ պոտոր հետաքրքրութիւն մը Աթոռներու և Աթոռանիստ եկեղեցիներուն նկատմամբ, սակայն միշտ և ամէն տեղ՝ հաւատքի զանցառումին, չըսելու համար խախտումին ի խնդիր:

Այս է մեր դժբախտ իրականութիւնը, երբ կ'ուզենք հպանցիկ ականարկով մը փնտռել մեր ներկայ մամուլին մէջ, գտնելու համար մեր Եկեղեցիի գերագոյն շահերէն և անոր վարդապետութեան հիմնական ուսուցումներէն բղխող ուղղութիւն մը:

Անտարակոյտ որ սխալած չե՛ն բնաւ անոնք՝ որոնք մամուլին ոյժը բաղդատած են բանականորէն զօրութեան: Ներկայ աշխարհի հանրային կարծիքը և ընկերային մեծ շարժումները արդիւնք են զաղափարական այն քարոզչութեան որուն զլիաւոր տարածիչն է թերթը: Անով կը անանին, ուղղութիւն կը ստանան և կը մտածեն ուղեղները ժողովուրդի մեծ զանգուածին, որ չունի ժամանակ և կարելիութիւն զիրքեր և մասնագիտական հրատարակութիւններ պեղելու: Եւ ի՞նչ կուտայ հայ թերթը՝ հայ զանգուածին:

Ամէն ինչ, բացի կրօնքէ:

Ձեռք ուզեր մտնել երկար բացատրութիւններու մէջ, լոյսի բերելու համար այս երևոյթին հիմնական պատճառները: Բազմաթիւ են անոնք և այլազան:

Սովետական և այնպէս, չե՛նք կրնար լռել անոնցմէ երկուքը. անհարբեհու-
թիւնն և անաւստւածութիւնն:

Անառարկելի իրականութիւնն է որ կրօնական կեանքը և մանաւանդ հե-
տաքրքրութիւնը կրօնական հարցերու նկատմամբ տեղի տուած է պաղ անտար-
բեհութեան մը, արդիւնք կրօնական դաստիարակութեան խղճալի վիճակին:

Ո՛չ մանուկ հասակին մէջ և ո՛չ ալ հասունութեան տարիքին, հայը
չունի՛ր այլևս հոգեկան այն աշխարհը ուր կը տիրապետէր հաւատքը, ոչ ալ
չեղմ կապը որ զինք կը շարկապէր իր եկեղեցիին:

Դարո՛ւս յանցանքը, զաղափարներու զարգացման ընդհանուր երևո՞յթ
թէ անհոգութեան արդիւնք: Կը կարծե՛նք՝ բոլորը միասին առած հայ հոգին
կը տանին զայն հեռու իր պապերու լոյս հաւատքէն, իր դարաւոր սւանդու-
թիւններու կրօնաբոյր օճախէն, իր խնկաւէտ տաճարներու վերացումի և այլա-
կերպումի երբեմնի սոսնախմբութիւններէն, իր մեղեդիներէն և շարականներէն,
իր սրբութենէն և իր հոգիի մեծութենէն:

Կը հաւատանք, առաջին հերթին, մամուլի մը անհրաժեշտութեան:
Պէտք է որ եկեղեցին կարենայ սրեղծել իր օրաթերթը և ստանձնէ պատաս-
խանատուութիւնը հանրային կարծիքի ղեկավարումին, երբ տակաւին ուշ չէ՛
ժամանակը և ազատ՝ ասպարէզը: Որովհետեւ անտարբեհութիւնը բացակայու-
թիւն մըն է տակաւին, որուն յաջորդող ներկայութիւնը անաստուածութիւնն
է, իր վարդապետութեամբ և կազմակերպումով քարոզչութեամբ:

Երբ կը խօսինք հայ մամուլի մասին, ի մտի ունինք զխաւորաբար Ռ-
տասահմանի հայ մամուլը, որ, ազատութեան բացառիկ պայմաններու մէջ
զարգացած, կը կրէ ամբողջական պատասխանատուութիւնը իր զաղափարներուն
և տեսակէտներուն:

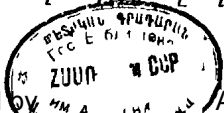
Չե՛նք կրնար նո՛յնը ըսել Հայաստանի հայ մամուլի մասին, որմէ պա-
հանջուելիք առաւելագոյնը կրնայ ըլլալ միայն որ հանգիստ և ազատ թողու մեր
ժողովուրդին կրօնական զգացումները և հաւատքը, առնուազն հրաժարելով
պայքար մղելէ կրօնքին դէմ:

Թէ ի՞նչ են կարելիութիւնները կամ կա՞ն անոնք որպէսզի Հայց. եկե-
ղեցին օրաթերթերու ցանցով մը ի՞նչ ասպարէզ և տայ Ազգին իր հայրերու
հաւատքին ողիով ներշնչուած զաղափարական ուղղութիւն, ըլլալով ազգակ մը
ազգային այլամերժ կազմակերպութիւններու մերձեցման և հանդուրժողութեան:

Չե՛նք կարծեր:

Որովհետեւ չէ՛ հասունացած ժամանակը: Վստահ ենք նոյնիսկ որ զտնուին
շատեր, որոնք այլանդակ և ապաժամ զտնեն զաղափարը: Սակայն, երբ զար-
գանայ մեր պատմութեան ընթացքը և բոլոր անոնք որոնք դարէ մը ի վեր կը
փնտռեն նոր կապեր՝ կապելու համար հայ հոգին իր անցեալին և փոխարինելու
համար եկեղեցին անդրադառնան թէ լեզու, զրականութիւն, մշակոյթ, ակումբ
և քաղաքական զաղափարախօսութիւն թէ և կրնան կատարել դեր մը և սակայն
չե՛ն կրնար զբաւել հոգին՝ զանդուածին իր ամբողջութեամբը, չե՛ն կրնար նե-
տել անոր խորը անասանքի արմատները կրօնաշունչ հաւատքի մը և անքակ-
տելիօրէն կապել զայն Հայութեան, փոխարինելով մկրտութեան աւազանը և
միւսուրի դրոշմը, այն տտեն հասկցուի թերեւս մեր մտահոգութիւնը, յանուն
նախ մեր եկեղեցիին և ապա՝ Հայութեան:

Հոգիներու մէջ կրօնական զգացումը արթնցնելու համար, շատ անգամ

բաւական է մասնանիւ ընել կրօնական խորհուրդ մը կամ քրիստոնէական առաքինութիւն մը: Շատ յաճախ հոգեկան յաղթութիւն մը, մարտիրոսի մը վկայարանութիւնը, փուշէ պսակ մը, անզգայ սիրտերը կրնան շարժել, անոնց խորը ստեղծելու համար հոգեկան անուշ սարսուռներ:

Կրօնքը՝ ինչպէս անհատին՝ այնպէս ալ ժողովուրդի մը մէջ անկախ և առանձին ապրող զօրութիւն մը չէ՝, անիկա կ'ազդէ զայսփարսներու և բարքերու վրայ և բարոյական ու մտաւոր սատար կը հանդիսանայ, եթէ մարդիկ կահեան ըմբռնել իր բարիքը և զայն իբրև գերազանց սպեղանի զօրածեն իրենց հոգեկան ու բարոյական կեանքին: Սոյապէս ինքն ալ կ'ազդուի ա՛յն միջավայրէն՝ որուն մէջ կը շնչէ ու կը շարժի: Ճիշդ է թէ կրօնական ճշմարտութիւնները նման հակազդեցութիւններէ չեն նսեմանար ըստ ինքեան, բայց կը նահանջեն մարդոց հոգիներուն մէջ, եթէ իրենց շուրջը ներգործող ընկերային պայմանները համընթաց չլծակցին կրօնքին և չպահեն իր պատկառանքը:

Միւս կողմէ, այդ նահանջը հոգիներէն ներս զրաւականն է նոր յարձակումներու, որովհետեւ սիրտերու լայն ու անհուն խառնարաններէն դուրս ցայտող այգ ըողը դիւրին չի մարիր, թէ իսկ մարմարէն աւելի պղոջ քարացումներ պարուրեն զինքը: Կրօնքը կրնայ մենանալ ընկերային նոր զգացումներու և զաղափարներու թափին առջև, սակայն իր ներքին իրականութիւնը և մարդուն հոգեկան կապը իր հետ, ինչպէս նաև գործաւոր այն փորձառութիւնը թէ՛ մարդկութիւնը անկարող է լաւագոյն և տեական կեանք մը շինելու, եթէ չծրարէ իր հոգիին խորը աստուածային հուրին մէկ կայծը կամ գէթ խտրանքն իր տեսիլքներուն, կը մնայ միշտ հաստատ և անխաթար:

Անիմաստ անտարբերութենէ մը տաղտկացած հոգին՝ օր մը իր զգաստ գուարթութեանը մէջ կ'ըմբռնէ թէ աւելի բուռն է հոգեկանին սէրը քան նրա թականին հրապտյոյր: Միւս կողմէ սակայն ամէն զգացում մշակուելու և զարգանալու համար պէտք ունի զարթուցիչ գոյտրիկ ձայներու և սրտազին հրաւէրներու, արթնութեան այդ պահը անուշելու համար, առաջնորդելով միտքն ու հոգին երկնքի վճիռ երանութիւններուն: Կրօնական հրատարակութիւնները կրնան այդ դերը կատարել, օժանդակ հանդիսանալով եկեղեցիի քարոզչութեան և կրօնական շարժումին:

Այս գործը սակայն պէտք է յառաջ տանիլ տեական բայց խաղաղ ու բնական ընթացքով մը, առանց բերդը զրաւելու ուժգին զրոհներու, որովհետեւ ամէն բուռն արտայայտութիւն իր հակահարուածը կը պատրաստէ: Մարդերը համոզելու և հոգիները զրաւելու կերպը անոնց կողմ խթելու և լոյսի ուժգին փայլակներով զիրենք շլացնելու կերպը չէ: Ուշադիր պէտք է ըլլալ որ կրօնական այս արթնութեան գործը հոգեկան տագնապի մը զառանցանքները չունենայ: Աւետարանի քարոզութեան մեթոտը փողի շփոյրը չէ, այլ համոզումներուն ազդելու հոգեբանական կերպը, որովհետեւ, ինչպէս ըսուած է, մարդկային ամէն սրտի տախտակին վրայ անծանօթ մասններով գիրեր կան զրուած, գորս կարդալու և կարդացնել տալու հնարքը ամենէն քաղցրագին պարտականութիւններէն մին է եկեղեցիին:

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ԱՐԴԱՐԸ ԻՆՁՈՒ ԿԸ ՏԱՌԱՊԻ

«Նա զմեզ մեր բառնայ եւ վասն
մեր շարշարի» (ԵՍ. ԾԴ. 4):

Յիսուսի կրած տառապանքներուն մասին ակնարկութիւններ կան Եռայի մարգարէի գրքին ԾԳ. գլխուն մէջ, Նա մեզի նման տառապեցաւ Իր երկրաւոր կեանքի ընթացքին, որ Բեթղեմէմի կոտորածով սկսուեալ եւ Իողզթոմայի խաչով վերջացաւ:

Տառապանքը ընդհանրապէս մեղքի հետեանքը նկատուած է: Ամէն տառապանք թէեւ անպայման մեղքի արդիւնքը չէ, քահիլ տառապանքի կտն ուրեք կեանքի պայմաններէն կամ միջավայրի աննպաստ կացութենէն կը ծնին, բայց եւ այնպէս մարդկային կեանքի մէջ շատ մը վիշտերու եւ նեղութիւններու պատճառը պարզապէս մեղքն է: Վերջին համաշխարհային պատեհարար մը ունի անշուշտ մէկէ աւելի իր պատճառները, քաղաքական, անտեսական, ընդհերալին, ազգային եւայլն. սակայն երբ վերլուծենք զանոնք, դարձեալ կը գտնենք թէ ամէնուն արմատը ուրիշ բան չէ այլ մեղքը: Սխալ մը գործուած է, եւ այդ սխալին արդիւնքը տակաւին այսօր մարդկութիւնը կը կրէ ամէն տեղ: Ո՞վ գործեց այս սխալը, Ամերիկա՞ն, Անգլիա՞ն, Ֆրանսա՞ն, Գերմանիա՞ն, Իտալիա՞ն, Ճափո՞նը: Ձեռք գիտեր. բայց մէկ բան գիտե՞ք որ սխալ մը գործուած է: Հաւանական է նաեւ որ ամէնքն ալ ունենաւ ըլլալ իրենց որոշ բրձինը այս սխալին մէջ:

Երուսաղէմի մէջ Բեթհեզղա աւազանին քով 38 տարիներէ ի վեր տառապող հիւանդ մը կար. երբ Յիսուս բուժեց զայն, ըսաւ անոր. «Ահա բուժուեցաւ. զեմ», այլեւս մի՛ մեղանչեմ, չըլլայ որ քեզի աւելի չաւ բան մը պատահի» (Յովհ. Ե. 14): Ասով ըսել ուզեց Յիսուս անոր թէ սխալ ապրելակերպի մը հետեւեալուն համար այս բանը իրեն պատահած է. հետեւաբար անկէ ետք զգոյշ պէտք է ըլլայ որ ա՛յլ աւելի տառապանք-

ներու չհեթարկուի: Միեղքին վարձքը մահ է: Ճօրձ Հէրպըրթ Իրաւամբ կ'ըսէ. «Weisheit բեւե զմեզու կը օտարի, բայց կուգայ որ մը չէ որ մը»: Ուստի ուր որ մեղք կայ, հոն պարտւոր անխուսափելի է: Ատիկա բնութեան մէջ տիեզերական օրէնք մըն է որմէ չենք կրնար խոյս տալ որեւէ կերպով:

Բայց Յիսուս մեղք չուէր: Ուրիշ կրօնի հիմնադիրներ, մարգարէներ, առաքեալներ եւ սուրբ մարդիկ մեղքի փորձառութենէն ազատ չէին, հետեւաբար միշտ ապշախալութեան պէտքը զգացած են: Աստուծոյ սրտին ամենէն մօտ ապրող Սաղմոսերգուն Դաւիթ՝ 50րդ (աշխարհաբարի մէջ 51րդ) Սաղմոսով իր մեղքերը կը խոստովանի հրապարակաւ: Պետրոս իր ծանր յանցանքին համար կու լայ դառնապէս (Մատթ. ԻԶ. 75): Պօղոս ինքզինքը մեղաւորներուն զխաւորը կը համարէ (Ա. Տիմ. Լ. 15): Ժ. դարուն, Հայ Եկեղեցւոյ մեծ սուրբերէն մին՝ Գրիգոր Նարեկացի, իր գրած Նարեկ Աղօթմամատենին 56րդ Բանին մէջ իր մեղաւոր վիճակը բացատրելու համար հարկւրէ աւելի նմանութիւններ կը գործածէ: Իսկ 24րդ Բանի Ա. հատուածը ամբողջութեամբ իր մեղքերը բացատրող նկարագրութիւն մըն է: Նոյնպէս Յրդ Բանի մէջ Նարեկացիին իր մեղաւոր վիճակը ցոյց տալու տտեն Վանայ լիճին ջուրը՝ միւսաւ, դաշտը՝ թուզթէ եւ անատոռի եղէգը գորշ գործածելով հազիւ հազ փոքր մաս մը կը նկարագրէ իր մեղքերէն:

Յիսուս սակայն մեղքի գիտակցութենէն բացարձակապէս ազատ էր: Իր հակառակորդները խոստովանեցան ասիկա եւ ըսին. «Վարդապետ, զիսեմ որ նեմարիս ես, եւ մեկուն համար հուզդ չեմ, բանգի մարդոց եւեմաբեսուրիլին չես ընեմ, այլ Աստուծոյ համբան նեմարեութեամբ կը սուրկեցնես» (Մրկ. ԺԲ. 14): Ինչպէս նաեւ ինք տոբիթով մը ըսաւ. «Ձեզմէ ո՞վ կրնայ զիս յանդիմանել մեղքի համար» (Յովհ. Ը. 46): Եւ «Քիչ վերջը անա այս աշխարհի իշխանը պիտի գայ եւ անկիւս իմ վրաս բան մը չուցի» (Յովհ. ԺԴ. 30):

Եթէ Յիսուս անմեղ էր, ուրեմն ինչո՞ւ տառապեցաւ: Ինչո՞ւ Աւագ Ջորեքաթիօն օրը Սինեդրիստի ժողովը գումարուեցաւ եւ Յուդան զինքը մատնելու համար գործի:

սկսեալ: Ինչո՞ւ և եւազ Հինգշաբթի երեկոյ, Գեթսեմանիի պարտէզին մէջ երբ կ'աղօթէր, առանց յանցանքի ձերբակալուեցաւ, և նոյն գիշեր յայտ և՛նեալի, յետոյ կայսր-փայի, իսկ յաջորդ առաւօտ Պիղատոսի, ապա Հերովդէսի, և կրկին Պիղատոսի առջև դատուելու բերուեցաւ: Ինչո՞ւ և եւազ Ուր-բաթ օրը չարարուեցաւ և Գողգոթայի բլուրին վրայ մահուան պատիժը կրեց: Այս բոլորը և նմանօրինակ հարցումներ մեզ կ'առաջնորդեն աւելի մեծ հարցումի մը՝ որ է ինչո՞ւ արդարեւ կը տառապի այս աշխարհի մէջ:

Ասիկա մեծ հարց մըն է բայց ոչ նոր: Դաւիթ իր Սաղմոսներէն ոմանք մէջ զայն լուծելու կը ջանայ: Յոր երանելի և իր երեք բարեկամները իմաստասիրական մեծ խորհրդածութիւններ կ'ունենան այս հարցին շուրջ: Առաջին դարու մէջ առաքեալներու միտքը չարչարող մտնեալ մեծ խնդիրը այս էր: Ինչու, որ բացարձակապէս արդար էր, ինչո՞ւ տառապեցաւ: Այսօր ալ այս հարցը միշտ կը յուզուի. ձերդարը ինչո՞ւ կը տառապի:

Ա. — Արդարեւ կը տառապի անոր համար որ աշխարհը իրեն յարմար միջավայրը չէ: — Ո՞րք է արդարեւ: Արդարեւ այն է որ այս աշխարհի սոցիալական ընթացքէն տարբեր ու բարձր ապրելակերպի մը կը հետեւի: Աշխարհի մարդիկ ընդհանրապէս չօչափելի ու տնտեսելի արժէքներով կը հետաքրքրուին, և ամենէն կարեւորը իրենց համար նիւթական չափն է, որուն պահանջարկն համաձայն կը շարժին և որոշ սկզբունք մը չեն հետապնդեր: Գիտնականի նման, իրենց գտնուած տեղէնը համարաւոր գոյն ցոյց կու տան: Անհատութիւն տնտեսական և հաստատացեալի հետ հաստատացեալ կը ձեւանան, բարի մարդոց ընկերակցութեան մէջ բարի կ'երևան, իսկ չար մարդոց հետ՝ չար: Ուրիշ խօսքով, ցանկապատին վրայ կը կենան միշտ, չուտով անցնելու համար ան կողմի՞ որ իրենց շահաւոր կ'երևայ: Այս տեսակ մարդոց ո՛չ խօսքին, ո՛չ ստորագրութեան և ո՛չ ալ որեւէ յանձնարարութեան կը վստահուի:

Կեանքը այս կարգի անսկզբունք մարդոց համար կարծես երկու նպատակ ունի միայն, գրաւ և հաճոյք: Դրամ չափէ, հոգ չէ թէ

խարդախ են գործածած միջոցներդ, Եթէ հարուստ ես, այդ բոլոր սխալներդ իրենց տեսակետով կը ներուին: Դրամը շահեկն վերջը երկրորդ ընկիւղք է զայն վայելել անձնաւորաբար: Որքան կրնաս դրամի ոչ-ժով ուրախալի ժամանակ անցնել և հաճոյքներու մէջ թաղուել, ա՛յնքան հասած կ'ըլլաս կեանքի նպատակին: Այս է հաւաքաբար մարդոց կեանքին փիլիսոփայութիւնը:

Արդարեւ սակայն այսպիսի բաներէ հաճոյք չի զգար. առանձին իսկ մնայ այս աշխարհի մէջ, իր որոշ սկզբունքէն չի շեղիր: Աշխարհի մարդոց նման, եթէ մէկը յանցաւոր է, զայն չ'արդարացնենք պարզապէս իրեն բարեկամ, դրացի, հայրենա-կից ըլլալուն համար, և կամ անկէ ներթա-կան շահ մը անկախելուն պատճառաւ: Ո՛չ ալ արդարեւ կը հալածէ, իր կողմնակիցնե-րուն հաճոյք ընծայելու համար: Այլ անոր այոն այո և ոչը ոչ է:

Ահա թէ ինչու արդարեւ և աշխարհի մարդիկ չեն կրնար նոյն միջավայրի մէջ ապրել կամ միեւնոյն ճամբէն քայլել: Արդարեւ իրեն համար առանձին միջավայր մը կը ստեղծէ և աշխարհի ապահանջած միջու-լորտէն հեռու կ'ապրի: Ուստի արդարեւ աշխարհի հոսանքէն չըջուելուն համար կը նախատուի շարունակ: Աշխարհ չի կրնար անոր հետապնդած բարձր սկզբունքները գնահատել, հետեւարար կը հալածէ զայն:

Սոկրատ (468—399 Ն. Ք.) Յունաստանի մէջ Ստուռնոյ գոյութեան, անմահութեան և այլ հարցերու շուրջ երիտասարդներուն նոր տեսակէտներ կը տարվեցնէր: Ժողովուրդը սակայն չէր կրնար մարտնչ այս նոր գաղափարները, ուստի կը հալածէր զայն: Երկուքէն մէկը պէտք էր որ ըլլար. կամ ժողովուրդը վեր ելլելու էր իր տգիտութեան մալարդապէն, և կամ Սոկրատ վար իջնելու էր ապրելակերպի ու խորհելակերպի իր բարձր զեպմանիչէն: Ժողովուրդը վեր չելաւ, Սոկրատ ալ վար չիջաւ: Հետեւաբար բաղխուած ստեղծուեցաւ Սոկրատի և ժողովուրդին միջև, հինի և նորի միջև, սուտի և իրաւի միջև, և քանի որ ժողովուրդը զօրաւոր էր և դատարանը իր կողմը, Սոկրատ պարտուեցաւ Ֆիլիքի ապապէս, բայց չա-ջողեցաւ բարոյապէս: Սոկրատ թէ և քանի

Դիտե՛ք բուրաստանի մը մէջ աճող թուփ մը։ Դինչէն որ մարդոց ուրախութիւն պատճառող գեղատեսիլ ու բուրմէնաւէտ վարդ մը հասցիէ, որքա՛ն ամբար արեւուն կիզիչ ճառագայթներուն դէմ ինքզինքն կը պաշտպանէ և ձմրան ցուրտին ու իր կեանքին սպառնացող ընտթեան ոյժերուն կուրծք կու տայ։

Դիտե՛ք ծառ մը։ Դինչէն որ մարդոց քիմքերը առնուշտից քաղցրահամ պտուղ մը հասցնէ, որքա՛ն շարժարանքնիր կը կրէ։

Դիտե՛ք մօր մը ենթարկուած տարապայման զոհողութիւնները։ Դինչէն որ մանուկ մը տայ աշխարհի ուրքա՛ն երկունք կը քաշէ ու կը տատապի և երբեմն ալ նոյնիսկ իր կեանքը վրայ կու տայ։

Ծորերն հատիկ մը Դինչէն որ չմանի, ըստ Աւետարանական բացատրութեան, չի կրնար ուժիչ հատիկներու ծնունդ տալ։

Յառաջդիմութիւնը կամ վերելքը ընտթեան նպատակակէտն է, իսկ աշխարհութիւնը՝ յառաջդիմութեան նշանաբանը։ Եթէ աշխարհութիւն չըլլայ, ուրիշ խօսքով՝ եթէ մարդիկ ուրիշներուն երջանկութեան համար կամաւոր զոհողութիւններ յաճճէ չառնեն, յառաջդիմութիւնը կը դադրի։ Իսկ երբ յառաջդիմութիւնը դադրի, ընտթեան մէջ կեանքը կը վերջանայ։ Ուստի, ինչպէս որ ուրիշները մեզի համար զոհուած են, մենք ալ պարտքն, ի պատանջի հարկին, ուրիշներուն համար զոհուիլ կամաւոր կերպով, որպէսզի աշխարհը աւելի լաւ աշխարհ մը ըլլայ, Ասիկա տիեզերքի անյեղի օրէնքն է։

Ք. — Արդարեւ կը ճառապի նաեւ անոր համար որ իր կրած ճառապանքներով զԱստուծոյ փառաւորե են Անոր սեբա աշխարհի մանօրայնէ։ — Սաղմոսերգուն կ'ըսէ։ «Նրկինք Աստուծոյ փառք կը պատմե եւ երկիրը Անոր ձեռքերուն գործերը կը յայտարարէ։ Երբ առտուն արեգակը կը ծագի, անոր պլպլացող ոսկի ճառագայթները Աստուծոյ փառքը կը պատմեն։ Երբ բուրաստանի մէջ գեղատեսիլ վարդ մը իր անոյշ բուրմունքով հաճելի մթնոլորտ մը կը ստեղծէ, ատով ընտթեան Արարիչը կը փառաբանուի։ Երբ թռչուն մը օդին մէջ քաղցրալուր գայլայիներ արձակէ, անոր երգած ամէն մէկ եղանակը զԱստուծոյ կը ծանուցանէ։ Նոյնպէս երբ մարդ մը իր

վսեմ արարքներով իր շուրջիններուն բարեք կը սփռէ, Աստուծոյ բարութիւնը մեզի յայտարարած կ'ըլլայ։ Իսկ երբ արդարեւ իր կամաւոր տառապանքներով ուրիշներուն մեղքին պատժը կրելու յօժարութիւն ցոյց տայ, Աստուծոյ յայտնութիւնը իր կատարելութեան կը հասնի և Անոր փրկարար սէրը գործնականապէս մարդոց կը յայտարարուի։

Ուստի արդարեւ իր կրած տառապանքներով մէջ միայն կատարելութեան կը հասնի և ուրիշներուն երջանկութեան պատճառ կը դառնայ, այլ նաեւ պատեհութիւն կու տայ Աստուծոյ որ նա մարդոց մօտենայ և յայտնաբերէ ինքզինքը անոնց։

Այս խորհրդածութիւններու լոյսով, մարդկային տառապանքը կարելի է երեքի բաժնել։ Անհատ մը կը տառապի նախ իր զործած սխալին համար։ Երկրորդ՝ կը տառապի ակամայօրէն, ուրիշին յանցանքին պատճառաւ, կամ կամաւորապէս, ուրիշները բարձրացնելու և փրկութեան առաջ։ Նորդիմութեան նպատակաւ։ Երրորդ՝ կը տառապի նաեւ Աստուծոյ փառքը և Անոր սէրը աշխարհի ծանօթացնելու համար։

Այժմ կրնանք հարցնել թէ Յիսուս, ըլլալով ամենի մը, ինչո՞ւ տառապեցաւ։ — Յիսուսի կրած տառապանքը լիովին ուրիշներուն համար էր։ Նա տառապեցաւ նախ՝ անոր համար որ աշխարհ զինքը չճանցաւ, իրեններուն եկաւ բայց իրենները՝ զինքը արհամարհեցին։ Անիկա իբրեւ լոյս աշխարհ եկաւ որ աշխարհի խաւարը փարատէ, բայց մարդիկ աւելի նախամեծար համարեցին խաւարի մէջ ֆիալ քան թէ լոյսի մէջ ապրի։ Դանդի լոյսը իրենց խաւարի բոլոր արարքները երեան կը հանէր։ Լոյսը ատեցին և հաւածեցին, որպէսզի իրենց մօթի մէջ գործած յանցանքները լոյսին գալով չյայտնուին։

Երկրորդ՝ Յիսուս տառապեցաւ ու չարանքներու ենթարկուեցաւ պարզապէս մեր մեղքերուն համար։ Մենք մեղանչեցինք, բայց ինք պատժուեցաւ։ Ինք մեր մեղքերով խաչ շինեցինք, իսկ ինք մեր մեղքին խաչը կրեց։ Յիսուս սկսուածոյ արդար ծառան էր, եւ իր գիտելիքով քաջեցրդ արդարացուց, բանի անոնց անօրէնութիւններն ու յանցանքներն իմ կրեց

(Ես. ԾԳ. 11): ինքը մեռաւ որպէսզի մենք ապրինք:

Երբորդ՝ Յիսուս տառապանքներ կրեց որպէսզի անոնցմով Աստուծոյ տառապող ու փրկարար եղբւր աշխարհի ծանօթացնէ: «Որովհետեւ Աստուած ա՛յնքան սիրեց առ- խաբհը՝ մինչեւ իր Միածին Որդին ճուռաւ, որպէսզի ամէն ով որ Անոր հաւատայ» չկոր- սրի, այլ յաւիտեան կեանքը ունենայ» (Յովհ. Գ. 16):

Յիսուսի մարդը կեանքը արդէն Աս- տուծոյ յայտնութիւնն էր, բայց Գողգո- թայի խաչը այդ յայտնութեան զաղաթնա- կէտը եղաւ: Երբ Աստուած Գողգոթայի բլուրին վրայ Յիսուսի կրած չարչարանք- ներուն միջոցաւ իր փրկարար ու զոհարե- րող սէրը յայտնեց մարդկութեան, այդ օր կրօնից պատմութեան մէջ նոր դարաշրջաւի մը բացուեցաւ:

Այս տառապող, համակրող ու համակ փրկարար սիրոյն առջև կա՞յ սիրտ մը որ չի հալի, կա՞յ մոլութեան մէջ թափառող մեղաւոր մը որ չի զգաստանար, կա՞յ ա- նառակ կենցաղի մէջ տուայտող երիտա- սարդ մը որ չի յուզուիր, կա՞յ աշխարհի անցաւոր հաճոյքներուն գերի եղած անձ մը որ չ'արթննար, և վերջապէս կա՞յ մեղքի ծանր բեռան տակ յոգնած ու ընկ- ճըւած անձ մը որ ապաշխարութեան ու իր հոգիին յաւիտեանակա փրկութեան մա- սին չի խորհիր:

Ի՞նչ կը նշանակէ քրիստոնեայ ըլլալ եթէ ոչ Քրիստոսի հետքերուն վրայէն քա- լել, Անոր պատուիրանները պահել և Անոր նման մեղքէն հեռու կենալ: «Նեղերուց կա- օսաբեալ՝ որպէս Հայրն ձեռ երկնաւոր կա- օսաբեալ է» կը պատգամէ Քրիստոս: Պօղոս առաքեալ ճիշդ այդպէս ըրաւ: Իբրև քրիս- տոնեայ, Յիսուսի նման խաչ կրեց և տա- ռապեցաւ ուրիշներու մեղքերուն հետեան- քով և անոնց փրկութեան ի խնդիր: Ու այսպէսով հաղորդակից եղաւ Յիսուսի կրած չարչարանքներուն և ըսաւ. «Ասկէ ետք մէկը զիս բող չլողցնեմ, վասնզի ես Տէր Յիսուսի վերի նշանները իմ մարմնոյ վրայ կը կրեմ» (Փաղա. 2. 17): «Ամէն ասեմ Յիսուսի մանր մեք մարմիններուն մէջ կը կրենք» (Բ. Կորնթ. 7. 10): «Հիմա ուրախ եմ ձեզի համար շարշարանքներու վրայ, ու

Քրիստոսի կրած նեղութիւններուն պակա- սութիւնը իմ մարմնոյ մէջ ունիմ» (Կողոս. Ա. 24): Նոյնպէս պիտի կրեալին արտա- յայտուիլ ապահովարար նաև միւս ա- ռաքեալները, ինչպէս և Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ բոլոր սուրբերն ու մարտիրոս- ները:

Հետեւաբար քրիստոնեայ կոչուիլ և ու- րիշներու խաչը կրելէ խուսափիլ Քրիստոսի ոգին անգիտանալ է պարզապէս: Մարդ որքան ուրիշներու փրկութեան համար կա- մաւոր զոհողութիւններ յանձն առնէ, նոյն- քան իր փրկութիւնը ապահոված՝ և Քրիս- տոսի հեքքերուն վրայէն քալած կ'ըլլայ: Ամէն իրական քրիստոնեայի կեանքին մէջ Գողգոթա մը կայ: Գողգոթայի այս փոր- ձառութիւնը Քրիստոսի հետեող իւրաքան- չիւր անհատի կեանքին մէջ այս կամ այն կերպով երևան կու գայ:

Ով որ կ'ուզէ օգտակար հանգիստանալ իր նմաններուն, պէտք է յանձնառու ըլլայ ամէն կերպ զոհողութեան ու տառապանքի: Այլապէս անկարող կ'ըլլայ ո՛չ միայն ուրիշ- ներուն՝ այլև ի՛ր իսկ հոգիին փրկութիւնը ապահովելու: Մոմը աստիճանաբար հառ- նելով է որ կը լուսաւորէ իր շրջապատը: Արդարն ալ իր լուսադոյնը զոհելով միայն կրնայ քրիստոնէութեան լոյսը տարածել իր շուրջիներու հոգիներէն ներս: Յիսուս, մեր կեանքի առաջնորդը, զոհողութեան ա՛յս ճամբէն քալեց: Մեզի կը փնայ, իբրև ճշմարիտ քրիստոնիսներ, հետեիլ այդ շաւղին:

Գ. Բ. ՍՍՐԱՅԵԱՆ

Ձեզմօ, Գալիժ.

ԵՂԱՆԱԿՆԵՐ

Ա

ԳԱՐՈՒՆ

Երկինքն այսօր կը նըմանի,
Կախարդական գոյներով լի,
Հավիճական հովանոցի:

Անման զոդով կը ծոցուորին,
Հողին ինկած հունձերն ոսկի,
Շառալիկն սակ գարնանային:

Բոցեր կ'անցնին երակներէն,
Հողին, ծառին ու ծաղիկին,
Կեանքի շունչով քրքրուալին:

Բոց կայ նոյնպէս սիրտերուն խոր,
Վաղուան յոյսով կ'երգեն ահա,
Կաթիլներ մեր արիւնին:

Իսկ ծիածանն, օձ գունագեղ,
Կը հարմանդէ խաղաղօրէն,
Ծըփուն ծովերն հորիզոնին:

Բ

ԱՄԱՌ

Արեւու կուծն է պարպուել,
Խորն արտերուն մայրացած,
Ծառերէն վար են կախուել,
Հազար կանթեղ ու երազ:

Այգին կընոջ մը հանգոյն,
Բայց հարսնային փաղցութեամբ,
Բացեր է ծոցն իր աղուոր,
Աստղատեւ ճունկին սակ:

Հնձաններուն մէջ կ'երգէ,
Գինին իր երգը զուարթ,
Մեր սիրտերուն համբալէն,
Կը յորդին խիւղ ու արիւն:

Բաց են գուռներն մառանին,
Բարիկներու անհամար,
Պարտէզներէն, արտերէն,
Կը հոսին մեղր ու զոհար:

Երգ կայ բոլոր քթներուն՝
Հոգիներու խորն երազ,
Թռչուն մ'է հոգը վաղուան,
Երդիներէն հեռացած:

Գ

ԱՇՈՒՆ

Աշման արեւ, լուացուած,
Պատմունքանի մը նըման,
Կը ծրփայ շուրջն ու հեռուն,
Ծառերն ոսկի կը տեղան,
Անցին վրայ հովերուն:

Առուն մեղմիկ յանկերգով,
Կ'եղանակէ սալմոսն իր,
Թռչուններու աչին խոր,
Կարօտներու հեռաւոր,
Տարսամ քախիծ մ'է նըստեր:

Հեռուն՝ յորանջ ու ձանձրոյթ,
Բընութեան մեծ գործադուլ,
Լեռներն ամպի թելին սակ,
Անըջասոյզ կը խոկան,
Հերմակ կօւմարն ձեռնուան:

Դ

ՋՄԵՌ

Հագիւ մազուող յոյսին ներքեւ,
Երկնի սիւներն են խորհակուել,
Երկրի վրայ սեւ հովանոց,
Ամպերն իրենց շուրջն են կախել:

Հովերն վայրի, կ'առապասկին,
Լեւ, դաւս ու ձոր, գիւղ ու փաղափ,
Կը գողդրղան ու կը հեծեն,
Ամէն պատուար ու ամէն ծածփ:

Ձըմեռն ահա, ծեր գորավար,
Բարձունքներէն իջել է վար,
Տրորելով իր ոտքին սակ,
Ծիլ ու ծաղիկ, ժրպիտ ու գեղ:

Աշխարհն ամբողջ հերմակ դազաղ,
Որուն վրայ կը հեծկլայ,
Լուսինն անգոյն, հարսի նըման,
Որ կորուսել է իր փեսան:

ՎՏԱՐԱՆԴԻ

ԲԱՆՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՅԱԶԱՆԱՊԱՏՈՒՄ (1215)

(ՋՆՈՒ. Ս. Յ. Թ. 94)

Յաճախապատուումի հնագոյն ձեռագիր-ներէն մին է այս, եթէ ոչ ամենակինը, և ուշագրաւ ու հետաքրքրական է շատ մը տեսակէտներէ: Արտաւազդ Արք. Սիւրմէ-եան ցուցակագրած է զայն ժամանակին և ծանօթացուցած բանասէրներու (Տես Յու-ցակ Ձեռագրաց Երոճադէմի, Ա. Հատոր, Վեներակ, 1948, էջ 225-8): Կան սակայն կարգ մը կէտեր և հարցեր որոնց անգրա-դանանքը օգտակար կը համարինք:

1. — Ներկայ Ձեռագիրը եւ Վեներակի 1838ի օպագրութիւնը. — Գիշեալ տպագրու-թիւնը կատարուած է՝ 1673 թուին օրինակ-ուած ընտիր ձեռագրէ մը, որ գաղափար ունեցած է ՅՀԸ = 929 թուին գրուած եր-կաթագիր օրինակ մը: Այդ երկաթագիր օ-րինակին սկիզբը պակտասուօրէ եղած, թերթ ինկած ըլլալով, Վեներակի տպագրութեան 10րդ էջին ստորոտը գրուած ծանօթութիւն մը կը ցուցնէ այն տողը ուրիշ կը սկսի հնագոյն օրինակը. «Եւ բարբառք ահաւոր սպառնալեացն . . .»: Արդ, ճիշդ նոյն բա-ռերով կը սկսի նաեւ մեր թիւ 94 ձեռագիրը: Յաճախապատուումը, որ օրինակուած է Ոկտ-ն 1215ին, Ակնեիի մէջ, Երկու օրինակ-ներուն, տպուածին և մեր ձեռագրին, բազ-դատութիւնը կը ցուցնէ ընթերցուածներու նոյնութիւն: Ուրեմն առնուազն շատ հաւա-նական է, եթէ ոչ բոլորովին հաստատ, որ մեր թիւ 94 ձեռագիրին ալ իբր գաղափար ունեցած ըլլայ 929 թուականը կրող երկա-թագիր օրինակը:

2. — Գաղափարը՝ ստուգաբան օրինակ. — Մեր ձեռագրին գրիչը, Պետրոս կրօնա-ւոր, իր նախընծայ գործը կազմող այս գրքի յիշատակարանին մէջ կ'ըսէ թէ «ստուգա-բան օրինակ»ին պատճառաւ համարձակած է կատարել այս աշխատանքը հակառակ իր անվարժ ըլլալուն:

3. — Մեր թ. 94 եւ Էջմիածնի թ. 947 ձեռագիրները. — Այժմ իբրեւ առանձին ձե-

ռագիրներ ներկայացող այս երկու հատոր-ները ժամանակին եղած են մէկ հատոր, և արկածով բաժնուած են իրարմէ: Էջմիածնի ձեռագրին գրիչը՝ Պետրոս, Մերերիանոսի ճանքը պարունակող այդ ձեռագիրը օրի-նակած է նոյն Ակնեիի Վանքին մէջ, նոյն 1215 թուականին, և նոյն Թորոս վանահօր յանձնարարութեամբ: Ձեռագիրը կազմուած է Թուրքի նոնուն անձի մը ձեռքով (Յիշտ. Ձեռագրաց, էջ 777):

Այս երկու ձեռագիրներուն նախապէս միակ հատոր մը եղած ըլլալուն ուրիշ մէկ փաստը պիտի կազմէր պարկաւածարներու թիւը, եթէ նշանակուած ըլլար ցուցակա-գրողներուն կողմէ: Մեր ձեռագրին պրա-կահամարները գրուած են այրուքնի յա-ջորդական կարգով, Բ-Ծ. Աը կորած է: Ըստ այսմ, սպասելի է որ Էջմիածնի թ. 947 ձեռագրին առաջին պրակը ունենայ Կ հա-մարագիրը: Մեր ձեռագրին վերջին Ծ պրակը լման չէ, ալ ունի 7 թերթ միայն, որուն վերջին թերթին վերջին երեք սիւնակները կը պարունակէին գրչին մեծ յիշատակարանը:

4. — Թիւ 94 ձեռագրին գրչութիւնը. — Մեր ձեռագրին առաջին 18 թերթերը գրը-ուած են անկիւնաւոր մեծ երկաթագրով, մինչ 19րդ թերթին առաջին երեսին առա-ջին սիւնակը նոյն երկաթագրով է իսկ եր-կրորդ սիւնակին գրիչը կը փոխուի կը դառ-նայ հին բուրգի, և այնուհետեւ կը շա-րունակուի այդպէս: Յիշեալ երեսին լուսա-նկարը կը գնենք այստեղ հնագրական տե-սակէտէ աւուր ընծայած շահեկանութեան համար: Դիտելի է որ բուրգի մէջ մի քանի տառեր կը պահեն երկաթագրի ձևեր, ինչպէս 2, 2, 3, վերջինը ոչ միշտ:

5. — Ձոյգ գրիչներ, հայր եւ որդի. — Դիտելու տեսակին այդ փոփոխութիւնը հե-տեանքն է գրիչներու տարբերութեան: Երկրորդ գրիչը, Պետրոս կրօնաւոր, իր յի-շատակարանին մէջ կը յայտնէ թէ գրքին սկզբնաւորութիւնը կատարած է իր ծնողքը՝ հայրը, և ապա ինքը շարունակած է:

6. — Թիւ 94 ձեռագրին քերտոյքները. — Ինչպէս վերը յիշեցինք, մեր այս ձեռագիրը կը սկսի երկրորդ պրակով. կը պակսի ա-ռաջին պրակը, որ պիտի պարունակէր Լու-սաւորչի առաջին ճառը և երկրորդ ճառին մէկ մասը: Սիւրմէեանի մուցակին մէջ

ԿԱՆՈՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Բ.

ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Այժմ կերպով կ'աշխատինք արտաքին ի հաստատուններու նմանիլ, անոնց սոր ազա-
րողներն պարծեն, և զթանձր մօրուսն
առաջի արկանելին, և զգանգան պատուէին,
և աշակերտօքն յոխորտանային: Բայց
մենք ասոնցմէ ալ վատթար եզանք, որով-
հետեւ եթէ ասոնք այս թերութիւնները ու-
նէին, սակայն ուսումնասէր էին, շատ նե-
ղութիւն կը քաշէին, կարասի մէջ կը մըտ-
նէին, լուս կը կենային և կը վազէին հե-
ռաւոր քաղաքներ, ուր կատարեալ իմա-
տասէրներ կային: Եւ հոն ուրիշ բանով չէին
զբաղեր, բայց եթէ, Ս. Գրոցը ըսածին պէս,
բան մը ըսելով և նոր բաներ լսելով. ասկից
զատ, զբամ կը ծախսէին և երկար ատեն
ուսումնիրու կը պարապէին, մինչև որ գի-
տութեան բոլոր մասերն ալ սերտէին: Այս
բոլորը ընելէ ետքը հազիւ կը ժառանգէին
խմաստսէր անունը:

Բայց մենք այսպէս չենք. դեռ երէկ-
ուաններ ու առջի օրուաններ ենք, ուսա-
նելէ առաջ գաւազան կ'ուզենք և դեռ
չսկսած Աթոռ կը փնտռենք. «Նախ քան
զուսանելն զպաւագան խնդրեմք, եւ յառաջ
քան զսկսանելն զարժանոցն զսելիս խուզիմք»:
Սանկ քանի մը օր. գիրքի վրայ կը նայինք,
չենք ըսեր թէ կ'աշխատինք, և հազիւ
տաս կամ շատ շատ քան բան կը տեղե-
կանանք, այն ալ կցկտուր ու անկատար,
այնպէս մը կ'ուսիրք և կը հպարտանանք՝
մենք զմեզ իմաստասէրներ կարծելով, որ-
պիսին չըրին վերնատան մէջ Ս. Հոգւոյն
փշուսով շնորհ առնողները: Ասոր համար
սորվելու ծոյլ ենք, իսկ վարդապետիրու
փոյթ. հեղգ ենք կարդալու, բայց արագ
ենք իմաստասիրելու համար:

Եւ այս բոլոր պղերգութիւններու վրայ՝
գիրքեր ալ կը հաւաքենք ոչ թէ կարգա-

լու և քննելու համար՝ Տիրոջ պատուիրա-
ծին պէս, խոկալու համար անոնց վրայ և
իմանալու հանճարի խօսքերը, իմաստուն-
ներուն ըսածներն ու առակները, այլ համ-
բաւի և մեծութեան համար:

Այդ գիրքերէն չենք օգտուիր, այլ ա-
ւելի ևս կը դատապարտուինք. վստիկ
կամ բնու չենք կարգար, կամ թէ կը
կարդանք և չենք օգտուիր. որովհետեւ ա-
ռանց ուսման և առանց մեծ յոգնութիւն-
ներու անկարելի է արական լինել գրոցն:
Խնչ օգուտ ունի խցուած աղբիւրը ծարա-
ւին կամ ծածկուած դանձր աղքատին.
այսպէս են անոնք ալ, որոնք առանց ու-
սանելու գիրք կը ժողովին:

Այս ըստածներէն ոմանք՝ նախնեաց
կարգ ու կանոնը չեն հաւելիր, ոմանք՝ ա-
ղօթքներու կարգաւորութիւնը, ոմանք՝ պա-
հոց սահմանները, ոմանք՝ տօներուն գրու-
թիւնը, և կը ջանան նոր նոր սահմաններ ու
կարգեր ներմուծել Եկեղեցւոյ մէջ, Ասոնք
նոր պղերներ են ու նոր փարսեցիներ՝ ար-
ժանի՝ Քրիստոսի յանգիմանութիւններուն:

Ոմանք պատուիրաններէն շատերը կը
լուծեն և խղճ ալ չեն ըներ այս արհա-
մարհանքին համար. ոմանք խստութիւննե-
րով հոգին կը հանեն. ոմանք ալ թուլու-
թիւններով գահազէժ կ'ընեն. ամէնքն ալ
ողբալի են, որովհետեւ մարդահաճութեան
և փառասիրութեան համար կ'ընեն այս
բաները: Մէկը՝ որպէսզի խոտամբեր կթո-
նաւոր մը երեւի, աւելորդ պատուիրաններ
կը բռնէ. միւսը՝ որպէսզի քաղցր և ողոր-
մած երեւի՝ պատուիրաններէն շատերը կը
լուծէ, որ կշտամբանք է իրեն համար: Խնչ
դատապարտութիւն խողիներու համար: Խնչ
կ'արժեն ասոնք. մեզի հրամայուած է մի-
ջին համբէն երկու և մը ու ձախ չխոտորիլ:

Բայց մենք համբաւի և դրամի համար
երկու կողմեր ալ կը խոտորինք և ուղիղ
ճամբէն, չոր է պարզութիւնն առանց կեղ-
ծաւորութեան», զորո կը մնանք և այս
բոլորն վրայ գիրար կը խածնենք և չենք
գիրար. թէ ո՞ր հոգի կը ծառայենք: Ասոր
համար է որ կը նախանձիրք լրարու, կ'ա-
տենք գիրար, կը թշնամանենք և կը բաժ-
բանենք. հակառակութեամբ կը վարուինք
մեր ուսումնակիցներուն հետ. մեր ընկերին
ծիրքերը (շնորհները) մեզի ցաւ կը պատ-

ճառեն. անոնց մասին եղած գովասանքը մեր սիրտը կը խածնէ. անոնց յարաջրի-մուծութիւնը մեզ կը տրամեցնէ և անոնց պատիւը մեզ համար անպատուութիւն կը սեպենք: Ասոր համար անոնց մասին գէշ կը խօսինք, ամարդի, ոչխարահատեր, սնափառ, մարդահաճոյ, կեղծաւոր, կոռւարար, ամբարտաւան, հպարտ կ'ըսենք և ամէն տեսակ անպատուիչ անուններ կու տանք անոնց:

Մեր իմաստութիւնը, մահաւանդ թէ տգիտութիւնը տարնացաւ, գետնի հաւասար եղաւ: Երանի՜ թէ պարզապէս երկրաւոր իմաստուններ ըլլայինք, և ոչ թէ լեզուազարհեր և ունայնախօսներ. վասնզի երկրաւոր իմաստութիւնը քիչ օգտակար չէ մեզի համար: Այս իմաստութիւնը արդէն չունինք, և երկնաւոր իմաստութիւնն ալ չատոնց փաղ անցանք. և մեր պատճառով խափանեցան Եկեղեցւոյ օրէնքները և մարդիկ անկարգ եղան, իթէ քանոնը ծուռ է, ո՞րչափ ևս առաւել ատով ուղղուողները ալ պէտք մենք, որ ազէտներու առջև խնկուններ ենք, գրոց, աշակերտներ, ռամիկներէն ալ աւելի անկարգաբար կը վարուինք թէ՛ իրարու հետ և թէ՛ ուրիշներու հետ. մեզի աշակերտողներ ուրիշն ի՞նչ անկարգութիւններ չեն ընիր և չեն հաստատուիր ատոնց մէջ՝ մեզ պատճառ և օրինակ բռնելով իրենց մեղքերուն: Եւ որովհետեւ ազին կծեցուցիչ ազդեցութիւնը կորսընցուցինք ու անհամայնք, ռախց կոխան և խաղճ ու խայտառակ եղանք աշխարհի աւլէ, և մեր երեսէն է որ Աստուծոյ անունը և վարդապետութիւնը կ'անպատուութիւն: Վասնզի ինչե՛ր չըսին մեզ համար. մեզմէ ռամք կը բամբասուին իբր ամարդիներ ու ազաններ, ոմանք իբր սէգ և ամբարտաւան, ոմանք իբր քաղանքաբար և անընտել, ոմանք իբր օրկրամուր և չուայտ, ոմանք իբր կեղծաւոր և մարդահաճոյ, ոմանք իբր չըբժող ու գատարակապօրտ, ոմանք իբր վաւաչոտ և ցանկասէր, ոմանք իբր քնասէր և ծոյլ, ոմանք իբր իշամեղու՝ որ ուրիշներու վաստակով կ'ապրին:

Եթէ այսպէս և աւելի գէշ չըլլայինք, մեզ չէին երգիծանիր, և եթէ երգիծանուէինք՝ երանի՜ էր մեզ: Ինչո՞ւ համար առաջին վարդապետները չէին նախատեր

և չէին բամբասեր մահաւանդ սկիբանիւլին, զոր տեսաք աչօք մերովքոյ, այլ կը սիրէին և կը պատուէին գանոնք հրէշտակներու պէտ. վասնզի մեզի պէտ ամարդի և Աստուծոյ թափօրն վաճառականներ չէին. այլ անոնց վարքն ալ, խօսքն ալ սրտ Աստուծոյ էին և վասն Աստուծոյ. վասնզի անոնք աղ էին պղղծերու վրայ և լոյս էին սուրբերու վրայ. խօսքէ աւելի գործքով «ուշէին զվարդապետութիւնն». և եթէ երբեմն մէկը նախատէր գանոնք, բայց ասի Աստուծոյ և անաստուածներ յանդիմանեցան համար էր. բան մը՝ որ երանութիւն կը համարուէր Տիրով խօսքին համեմատ: Բայց մեզ եղած նախատինքը միթէ քարական բան մը չունի (անգ, եր. 119-122, Հմմտ. եր. 75-76, 654, և այլն):

Թէ որքան ճիշդ են Սարգիս Ծնորայլի գիտողութիւններն ու մեր ըրած վերլուծումները, այս բոլորը կը հաստատէ Ներսէս Ծնորայլին, իր «Լնդհանրականայն» ձեռագրով, որ ի վանօրայտ և ձեռ առաջնորդ սրբոյ ուխտից վանականաց գլուխներով, ինչպէս նաև Համբարնային իր այն քննադատութիւններով, որոնք կը կրեն «Աստուծոյն» առ օրէնս Քրիստոսի եւ հաստատութիւն քե ո՞վ է պատգովինակ եկեղեցւոյական աստիճանի ձգել ընդ մարմնական տնտեսութեամբ» խորագրերը:

Մեր խնդրին հետ ուղղակի աղերս ունին «Լնդհանրականայն» այդ երկու գլուխները, որոնց իմաստը կ'ամփոփենք:

Ներսէս Ծնորայլին, իբր Կաթողիկոս, իրեն ժամանակակից վանականներուն խօսելով՝ իր անդամակի Կոնդակին մէջ, զանոնք աղէտ չի գտներ բոլորովին. Գիւնք, կ'ըսէ, Ս. Գրքը միշտ լսելով խրատուած էք արդէն և պէտք չունիք ամբողջ գուշանաք հայ բանից, բայց մեր պարտքը կատարելու համար կը խօսինք»:

Եւ մեզ ազդէ այն կրօնաւորները, որոնք իրենց ընկերակիցները կը թողուեն և առանձին կը բնակին, ոչ թէ միայնակեացներու պէս ճգնելու համար, այլ «վասն ապահովութեան արտի», որպէնզի իրենց անձնական

աշխատութիւնը ո՛չ թէ «հասարակաց եկեղեցւոյն», այլ միմիայն իրենց համար ամբարկն։

Կարգիլէ կրօնաւորներու բնակութիւնը գիւղերու և քաղաքներու մէջ. միայն թոյլ կու տայ անոնց՝ որոնք հաւկալուք պատճառով մը կը բնակին. «Պարտ և արժան էր, զի թէ պատահէր կրօնաւորաց ըստ հաւկալուք ինչ պատճառի բնակիլ յաշխարհի, իբրև զլուսատու լինել աստուածային և ուղիղ վարուքն ի մէջ նոցա, ի փառաց պատճառս անուանն Աստուծոյ, և ոչ ի հայոյնութեան. զայնպիսիսն մա՛հաւանդ յորդորեմի ի նոյն, Բան քէ արգելումս (Վեդհանբականօ, տպ. Երևանագէտ, 1871, եր. 19—20)։

Այս պայմաններէն դուրս մնացողները կը դատապարտէ և հրահրող կու տայ քահանաներուն, որ այնպիսի անասաներ երբ մահամիճ հիւանդանան վանքէն դուրս՝ ո՛չ հաղորդութիւն տան անոնց՝ վերջին ժամուն, ոչ ալ օրինաւոր թաղում ընեն՝ վախճանումէն ետքը։ Բացասութիւն կ'ընէ զղլացողին համար. զղլում մը՝ որ վկաներով պէտք է հաստատուի, այնպէս որ եթէ մահը չհասնէ՝ վանք պիտի վերադառնար։ Բայց այս բացասութիւնը շատ անձուկ իմաստ մը ունի. այսինքն՝ այսպիսիներու թաղման կարգը աշխարհականաց պէս պիտի ըլլայ և ոչ թէ ճորպէս քահանայի կամ կրօնաւորի։

Շնորհալին մասնաւորապէս դիտել կու տայ՝ թէ վանքէն դուրս վախճանող բոլոր կրօնաւորներու մասին այդպէս օտմընցողաբար վարուելու չէ. շատեր կան, կ'ըսէ, որոնք վանքէն դուրս ելած՝ իբր հիւր կը բնակին աշխարհի մէջ. ուրիշներ ալ՝ որոնք ճեմեր ու տկար գոլով մարմնով վանքերու մէջ չեն կրնար գտնիլ պէտք եղած խնամքը՝ «բնական յաշխարհի ուղիղ և ոչ բամբասելի վարուք», երբ այսպիսիներ վախճանին՝ սպասուող թաղեցիկն որպէս զծառայող Աստուծոյ (անգլ, եր. 20)։

Ճշմարիտ կրօնաւորները կը զգուշացնէ նոր իրիւղ սովորութենէ մը, այսինքն՝ այգեգործութենէ։ Շնորհալիի ատեն այգեատէր ըլլալու սովորութիւն մը եկեր է վանքերու մէջ։ Ասիկա Եանվայելու է, կ'ըսէ, կրօնաւորական կարգիւ, կրօնաւորական աղքատութեան հետ հակասական կը գտնէ

այգեգործութիւնը. հիմակուան կրօնաւորներէն շատեր ժառանգութիւն (հարստութիւն) չունէին, կ'ըսէ, աշխարհի մէջ, և վանքերու մէջ կրօնաւորուելէ ետքը ժառանգութեան տէր եղան, հարստացան և ոչ միայն անհրաժեշտ պէտքերու անկարօտ եղան, «այլ և աւելորդօքն լցան» և աշխարհի հողովք և երկօք տաժանեալք, և աստ անհոգութեամբ և հեշտութեամբ ստուարացեալք»։

Այգեգործութեան ախար այնքան տարածուած էր՝ որ վանականներ կը մրցէին իրարու հետ, թէ ո՛վ իր ընկերէն աւելի ընդարձակ և պարարտ հողի մը վրայ այգի պիտի տնկէ, թէ նոր տունկերը ի՞նչպէս պիտի մեծցնէ, չգիտցողը գիտցողէն կը սորովի թէ ի՛նչպէս ենդկելու է այգին, եղենիով թէ ձեռքով. «եղամք և բրբլ ձեռամբ փայտատօք և բահիւք». յօտելու կերպերը եւն. մանրամասն կը զանազանեն և այս բոլորը՝ որպէսզի շատ գինի ունենան. թողում, կ'ըսէ, պատուաւոր մասին թափուած հնարքները, որոնք զիրար կը գերազանցեն. ալ մոլեգնութեան հասած է այս ախար, զի ոչ զտուն ոմանք բաւական համարեն ժամանակ գործելոյ, այլ և զգիշերն և խառնեն ընդ տունջեանոյ։ Այլ և այլ տեղերէ կամ վանքերէ այգիտէր կրօնաւորներ երբ իրարու կը հանդիպին, սո. վորական ռղլոյնէ ետքը իրարու ողլութիւնը չեն հարցնիր, հոգեւոր բաներու վրայ չեն խօսիր, այլ կ'ըսեն. «յայսմ ամի, ո՛վ եղբայր, զիմօրդ է պտղաբերութիւն քոյին տնկցոյն. այս տարի որթատուներդ ի՞նչպէս են, պտուղ ունի՞ր և առաւել թէ նուազո. միւսն ալ թախծեալ սրտով կը պատասխանէ. «ի՞նչ ըսեմ, գժբախտութիւններն պատահեցան, ոմանք թրթուռներէ միասուցան, ոմանց ծաղիկները թափեցան. ողկոյններէն շատերն ալ արեւ զարկաւ չորացուց, ոմանք ալ փոտցան. չգիտեմ ի՛նչ ընելու է»։ Ընկերը խրատ կու տայ թէ մէկ մասը պատուաստելու է, ուրիշներն ալ այլեայլ փորձուած միջոցներով կը յանձնարարեն դարմանի։

Շնորհալին այս վարակուած ախարն աստիքը առնելու համար միւղմ միջոցներու կը գիտէ, չ'ուզեր որ Քրիստոսի աշակերտներուն պէս բոլորովին վաւ անցնին տնկա-

գործութիւնէ և ինչք գիւղէ, որպէսզի իր խրատներէն չխոտոռնին և երեսներն զէպի արեւմուտք չգարծնեն. ասոր համար կը յորդորէ որ պահուածքներ իրաց վանհն ալ գինեբու և ինչքեբու ստացումէն և աւելորդները տան սաղքատաց և կարօտելոց: Գինին բաժին հանին Աստուծոյ սեղանին և այսպէս ամէն կրօնաւոր իր կենդանութեան իստակարարելով իր ունեցածը, առիթ չտայ որ իր վախճանումէն ետքը իր թողած հարստութեան երեսէն գէշութիւններ պատահին. զգի բազմաց աներկելից պատճառ կորստեան լինի հոգւոյ՝ ստացուած մեոհելոյն, յորժամ ժառանգէ, անոռակ և անկարգ գնացելք վատնելով գտանալին, որ վնասու պատճառ փոխանակ փրկութեան լինիցի ինչքն այն ստացողին իւրում և ին. (անդ, եր. 21-24 և շար.):

Շնորհալին մասնաւորապէս կը ծանրանայ արեւելոյն վրայ և կը զգուշացնէ ալիքսէր կրօնաւորները, զպարկեշտութեամբ և օրինաւոր ըստ կարգի կրօնաւորացո միտին արտօնելով, Վասնոր մէկուն անկարգութեամբ բոլոր կարգակցները կը բաժրատուն շարժարհակներէն և ալլազգիներէն: Այս խրատներու պէտք ունեցողներուն քով շատեր կը գտնէ Շնորհալի, բռնողք բոլորովին չարքառ են և ժուճկալ. «ո՛չ գամենեցուն ստեղծ, գի բազումք ի ձէնջ և ոչ հացիւ և ջրով յազին վասն սիրոյն Աստուծոյ, թող թէ աւելորդ, կերակրովք և գինեաւ» (անդ, եր. 27 և շար.):

Անգամ մըն ալ կը պատուիրէ որ կրօնաւորներ վանքէ վանք չբռնին, ոչինչ պատճառի մը համար թողով իրենց առաջնորդն ու ընկերակիցները. ասի զանհատատութեան քարուք է նշանակալ: Այս է պատճառը որ կրօնաւորներէն շատեր անհրահանգ են ու անխրատ և անհնազանդ իրենց մեծերուն. գրեթէ ամէնքն ալ աւանակ են զբաց ի սակաւուցն: Առաջնորդը կամ Վարդապետը կամ ծերունիներէն մէկը երբ պարզապէս խօսքով յանդիմանէ կրօնաւոր մը, որ անպատշաճ խօսքի կամ գործքի մէջ գտնուեր է, սա գիշերանց կը թողու կը փախչի, իր տիրովմէն փախչող ծառայի մը պէս, և կը փախչի զայրացած: Առաջնորդն ալ վախճալով, զասալիք այս կրօնաւորներու երեսէն եկեղեցւոյ գործերը

թերի կը մնան. աներող լինի ամենայն ստահակ եղբոր, այս պատճառով անոնք անխրատ և անկիրթ կը մնան մինչև իրենց վախճանը: Կը խրատէ որ ոչինչ պատճառներով վանք չփոխեն, Առաջնորդի գէժ շտրտելան, նոյնիսկ եթէ արդար գտանիցի ի արանջիւն (անդ, եր. 27-29):

Կը զգուշացնէ գողութիւնէ, որ կ'երեսի թէ հազուադէպ բան մը չէ եղած այդ ժամանակի վատական բարքերուն մէջ ալ. օքանդի անէծք ցաւագինք վտան ալ մեղաց ոչ և չարսին ի մէջ եկեղեցւոյ, քան յաղագս գողութեան: Կ'արգիլէ նոյնիսկ աննշան համարուած գողութիւնները իր արգիւնք իր աշխատութեան և այլն:

Շնորհալին շատ կը ցաւ որ կրօնաւորութեան մէջ ոչ միայն գողութիւն կայ, այլ նաեւ գողութեան համար կը ստեն, մեծ մեծ երգումներ կ'ընեն:

Պակասաժիտ կրօնաւորներէն շատեր բարոյական գողութիւններ ալ կ'ընեն. այսինքն՝ երբ իրենց անձնական գործին համար եռանդով կ'աշխատին, եկեղեցւոյ կամ վանքի գործերուն համար կը ծուլանան և կը յուլանան. «ե՛ւ զարծնալ սմանք ի պակասաժիտ կրօնաւորաց, որք թէպէտե ոչ զարտաքին իրս, այլ զանձին իւրեանց գողութիւն և զաջողութիւն գողանան յեկեղեցւոյն, ի յերեանց առանձնական գործս արի և արթուն լինելով, և ի հասարակացն՝ հեղգ և պղերգ» (անդ, եր. 30-32):

Կը զգուշացնէ բամբասանքէ և խեղկատակութիւնէ. այս վերջին մոլութիւնը շատ կը շեշտուի հին կրօնաւորական բարքերու մէջ. օմանաւանդ որք ի խեղկատակութիւն տոբերեցուցանեն և զիւղուս և ի ծիծաղական բանս, նման լինելով խաղալկացն և հացկատակաց, և որք ի ծիծաղելն ալլալին զգէմս և կարկաշին անմտարարս (անդ, եր. 32-33):

Արսապուած Այսա Զարաթերէն, 1906

(Շարունակելի՝ 4)

ԵԿԵՂԵՑԻՆ-ՊԼՏՄԵԿԵՆ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փլորենտինոյ ժողովին մէջ, այդ կէտեւրուն վրայ խօսեցան, բայց մասամբ միայն և շատ վերիվերոյ կերպով: Ոչ պատմութիւնը ճանչցուած էր և ոչ սուրբ հայրերը ուսումնասիրուած էին: Լատինները սուտ պատճառաբանութիւններ գործեցին Յոյները համոզելու թէ Հոգին Սուրբ կը բղխի և յորդով: Մինչև իսկ եօթներորդ, աշիւքն Նիկիոյ Բ. ժողովին մէկ կարծեցեալ խօսքը վկայութեան բերուեցաւ, որ կեղծ գրուածք մըն էր: Նոյնպէս եկեղեցական հայրերէն ալ սուտ վկայութիւններ յառաջ բերուեցան, և ուրիշ վկայութիւններ ալ արուեստակիալ մեկնութեամբ լատինական վարդապետութեան վերածուեցան: Ձեռք ուղիւր ըսել թէ չարամտութեան արդիւնք էին այդ եղածները: Թերևս բարեմտութեամբ կը հաւատային, որ այն սուտ վկայութիւնները՝ որ յառաջ կը բերուէին, վաւերական գրութիւններ ըլլան. բայց այն ատեն ոչ Յոյներ և ոչ Լատիններ քննադատական ուսմանց ե պատմական ճշդութեանց գաղափարը չունէին, որով կարենային անվաւեր գրուածք մը վաւերական գրուածքէ տարբերել: Հոգւոյն Սրբոյ եւ յորդով բղխման մասին կուտակուած, և հին հայրերու անուններով յառաջ բերուած վկայութիւններուն շատութիւնը, կարծես թէ նոյնիսկ Յոյներէն ոմանց վրայ այնչափ ազդեցութիւն գործեց, որ չհամարձակեցան հակառակել խօսքի, և այս պատճառով լատինական վարդապետութիւնը ընդունեցին, այնպէս հաւատալով թէ իրօք այսպէս եղած ըլլայ հին սուրբ հայրերուն սորվեցուցած վարդապետութիւնը: Քրիստոսը միեւնոյն կը պատահի մեր օրերուն ալ: Այդ վարդապետութիւնը լաւ ուսումնասիրուած չէ, և անկէ յառաջ եկած գոսարութիւններն ալ լաւ քննուած չեն:

Նոյնը պիտի ըսուի պապին գերակայութեան նկատմամբ: Հին ժամանակէն յիշուած որեւէ փոքրիկ նշան, որ Հռոմի եպիսկոպոս-

ոյն վրայ որեւէ իշխանութիւն կը յայտնէ, կը գործածուի իբրեւ փաստ այն իշխանութեան՝ որ այսօր իբրեւ պապութեան սեփականութիւն կը սորվեցուի: Արեւմուտքի դըպրոցներուն մէջ, Զանադանութիւնները ճշգրիտ կատարի չեն աւելուիր, և այդ նոր դաւաճութեանը հետ կը նոյնացուին այնպիսի վկայութիւններ, որոնք քնաւ դաւանական ոյժ չունին: Այսպէսով կը կարծուի գործը դիւրացուցած ըլլալ, բայց երբեք չի լուծուիր դժուարութեանց հանգոյցը, որը և ոչ իսկ մտադրութեան կ'աւելուի: Արդ, իրարմէ շատ կը տարբերին իշխանութիւն մը որ գործածականացէ՛լ կայ և վարդապետութիւն մը որ կը սորվեցնէ թէ այս իշխանութիւնը ուղղակի Աստուծոմէ հաստատուած է, և թէ եկեղեցւոյ համար անհրաժեշտ հիմ մըն է: Այսուհանդերձ, յիշեալ երկու տարբեր իրողութիւնները վիճաբանական ձևերով իրարու հետ նոյնացուած են: Սուրբ Հայրերէն ամէն մէկը, որ Հռոմի եպիսկոպոսին պատուանուն մը տուած է, անմիջապէս յառաջ կը բերուի իբրեւ պապական իշխանութիւնը կազմող դաւանութեան վկայութիւն մը:

Միևնոյն պատճառաբանելու եղանակը կը գործածուի մաքրարանի խնդրին համար ալ: Կը կարծուի թէ ննջեցեալ համար եղած ազօթքին արդիւնաւորութիւնը և մաքրարանի մը գոյութիւնը բացարձակապէս միևնոյն բանը եղած ըլլան: Բայց անոնք նոյնը չեն: Ով որ ննջեցեալ համար կ'ազօթէ, այս ընկելով մաքրութեան յատուկ վայրի մը գոյութեան պաղափարը կազմած չ'ըլլար:

Ս. Պատարագի մէջ գոյացաւորութեան խնդրը, ինչպէս կ'երևի, Արեւմուտքի մէջ ալ ամէն ատեն լրջօրէն նկատուած ու քննուած խնդիր մը չէ:

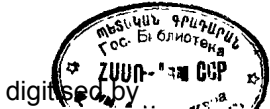
Պարզապէս Հռոմէական պատարագամատոյցին վրայ հիմնուած է այդ վարդապետութիւնը, վասնոր անկա Ս. Հոգւոյն կոչման ազօթքները չունի: Ուստի անոնք որոնք Արեւելեան պատարագամատոյցները և անոնց վարդապետութիւնները չեն ճանչցած, սովորեցան ըսել թէ խորհուրդին կատարուել կը լրանայ միմիայն Քրիստոսի արտասանած սուրբ խօսքերովը: Բայց ոչ ոք լաւ կերպով նկատի առաւ Ս. Հոգիին

կոչման խոսքերուն բոլոր Արևելեան պատարագամատոյցներու մէջ ունեցած ընդհանրութիւնը, և ոչ ալ դիտեց թէ շատ խիստ է այն վարդապետութիւնը, որ այս խոսքերուն վրայ կը հաստատէ սրբագործութեան խորհուրդին զխաւար մասը: Ս. Կիրակոս Երեսնագլխացի, հիւրերուն մէջէն ծիսական նկատեալ վրայ գրող ամենէն մեծ հեղինակը. չի կրնար իրեւ նուազ արժանիք վայելող վկայութիւն մը նկատուիլ, և ոչ ալ կշիռի չափնուելիք հեղինակութիւն մը կարծուիլ, նաև անոր հետ ուրիշ նշանաւոր Արեւելեան Եկեղեցւոյ Հայրեր միւսնոյն բանը կ'ուսուցանեն: Այսուհանդերձ, անոնք նկատի չեն առնուիր, և այսօր ալ տակաւին բոլոր արեւելածէս կաթողիկոսներու վրայ բռնագաղտութիւն կ'ըլլայ որ խոստովանի թէ սրբագործութիւնը միմիայն Քրիստոսի խոսքերուն արտասանութեամբ կը լրանայ: Այն ատեն պէտք կ'ըլլայ ըսել թէ Ս. Հոգիի կոչման, հանդիսաւոր արարողութիւնը աւելորդ և անշահակ ծիսակատարութիւն մըն է: Ասիկա Արեւելեան արարողութեան մահացու հարուած մը տալ կը նշանակէ, եթէ երբեք այն մասը որ իր արարողութեան գաղաթնակէտը կը կազմէ անշահակ բան մը եղած ըլլալ ըսուի: Այս ալ պարզապէս Արեւելեանը Հատին ըսել ըսել է: Երբ գործը այս ձևին կը վերածուի, այլևս Արեւելեան Եկեղեցին սրբագործութեան խորհուրդը կատարած չ'ըլլար իր սեփական արարողութեամբ, այլ պարզապէս Հոգիմէական Եկեղեցւոյ արարողութեամբ, որչափ ալ նա Ս. Հոգւոյ կոչման խոսքերը արտասանէ: Եւ ասիկա կը կատարուի գիտնալով մէկտեղ թէ այդ լատինական կարծիքը երբեք վճռուած հաւատարիք չէ, և նոյնիսկ Արեւմտեան Եկեղեցւոյ մէջ դաւանական կանոնի պատուոյն բարձրացած չէ: Մինչդեռ շատ զիւրիշ է այս երկու կարծիքները հաշտեցնել իրարու հետ: Բաւական պիտի ըլլար ըսել թէ Քրիստոսի խոսքերն են որոնք խորհուրդը կ'իրականացնեն, որովհետեւ այդ խոսքերը պէտք է ճշմարտութեան համապատասխանին, բայց որպէսզի անոնք իրենց արդիւնքը յառաջ բերեն, պէտք է Եկեղեցւոյն սրբագործութեան և անոր խորհրդական գիտարարութեան արդիւնքն ըլլան: Բայց որով-

հետեւ Հոգիմէական պատարագամատոյցին մէջ սրբագործութեան մասը կը բաղկանայ միմիայն Քրիստոսի խոսքերով, պէտք է որ անոնք իրենց արդիւնքը լրացնեն անմիջապէս որ կ'արտասանուին: Ասոր հակառակ, որովհետեւ Արեւելեան Եկեղեցւոյ մէջ և նոյն Եկեղեցւոյն գիտարարութեան համեմատ, Քրիստոսի խոսքերէն ետքը արտասանուող Ս. Հոգիի կոչման խոսքերը սրբագործութեան էական մասն ու անոր լրումն են, կարելի է հետեցնել թէ Արեւելքի մէջ սրբագործութեան արդիւնքը կը լրանայ երբ Ս. Հոգիի կոչման խոսքերը կ'արտասանուին, և Քրիստոս ի'նքը ներկայ կ'ըլլայ երբ այդ խոսքերը կը վերջանան:

Եթէ այդ բացատրութեան ընդունելութիւնը անհնար դատուի, պէտք կ'ըլլայ ըսել թէ Եկեղեցւոյ Հայրերուն ամենէն նշանաւորներէն շատերը մոլորութեան մէջ էին, և թէ նոյնիսկ Եկեղեցին իր մեծագոյն մատով սխալի մէջ էր, և կը սխալէր աստուածային պաշտման պատկանող աւանդները: Այսինքն խորհուրդի մը նկատմամբ: Ո՞ր պիտի կրնայ ընդունիլ այսպիսի ծանր և անշահալի տխուր հետեւանքներու տանող երկայնաբանութիւն մը:

Յարուածն է դրոշմի խորհուրդին վերաբերեալ խնդիրն ալ: Փոսի առնենք, Արեւմտեանը սկսան անվտանգ նկատել Արեւելեան Եկեղեցւոյ մէջ պարզ քահանաներէ մատակարարուած դրոշմի խորհուրդը: Սակայն կ'ենթադրեն թէ արեւելածէս կաթողիկ քահանաներ պապական աթոռէն յատուկ արտօնութիւն ստացած են դրոշմ տալու, և թէ այս պատճառով վաւերական է իրենց մատակարարած դրոշմի խորհուրդը: Բայց այս ալ այնպիսի տեսակետ մըն է զոր հնար չէր յատենել իսկ եթէ պատմութիւնը լաւ ուսումնասիրուած ըլլար: Բացառապէս լատինական և յիսին գարեբուս մէջ սկսուած սովորութեան արդիւնք է դրոշմի մատակարարութիւնը եպիսկոպոսին վերապահուած ըլլալը: Նախնի ժամանակներու մէջ, ամբողջ Քրիստոնէութիւնը, ինչպէս նաև բոլոր Արեւելք մինչև այսօր, դրոշմ մկրտութեան կը կցէր, և մկրտութեան պաշտօնիան դրոշմ ալ կը կատարէր, առանց փնտռելու թէ եպիսկոպոսն էր ան կամ քահանայ: Ոչ առնել,

երբ տղայոց մկրտութիւնը օրէնք եղաւ, Արեւուտքի շատրիակաւ սովորութիւնը երկու արարողութիւնները իրարմէլ գատեց և դրոշմը քիչ մը աւելի մեծ հրումը պահեց, իկն ատեն երկու արարողութիւններն ու էրկու պաշտօնականիւրուն մէջ բաժնեց, մինչ անկէ առաջ անխարաքա՝ երբեմն մէկը և երբեմն միւսը մկրտութեան ամբողջ արարողութիւնը կը կատարէր: Մկրտութիւնը քահանաներուն տրուեցաւ և դրոշմն ալ եպիսկոպոսներուն: Ի՞նչպէս ուրեմն կարելի է, այդ պարագաները գիտնալէն ետքը, քահանաներէն տրուած դրոշմին վաւերականութեան մասին երկրայայտութիւն յարուցանել:

Պէտք է ուրեմն ճշմարտութեան ծառայել միմիայն ճշմարտութեան համար և իրերուն լուրջ քննութեամբ, և ոչ թէ վերիվերոյ և ոչ անկեղծ ջատագովաններով զբաղիլ, բուն գծաւորութիւնները ծածկել և պարագաները բոլորովին տարբեր տեսութեանց ներքեւ ներկայացնել: Ընթարտութիւնէն խուսափելու կամքը միշտ կործանաւ քաղաքականութիւն մըն է և դժբախտ հետեւեցնելու կը տանի: Մարդ միայն ինքզինքը կը խաբէ երբ գծաւորութիւնները կը ծածկէ: Այդ երթագիւղութեան ներքեւ կապուած հաւատքը ոչ ամուր է և ոչ ալ հիմնական: Ծատ աւելի մեծ պիտի ըլլան ամօթն ու չփոխել երբ օր մը ճշմարտութեան դիմացը գտնուին, այն ճշմարտութեան՝ որուն ներկայութեանը պարստուած չէին: Եւ ոչ ալ այս կերպով հնար է շահիլ զանոնք՝ որոնց շահելու ջանք կ'ըլլայ: և եթէ շահուին ալ, եղածը հաստատուն չ'ըլլար: Արեւելեանները շատ նուազ վստահութիւնն պիտի ունենան մեր վրայ և աւելի տկար պիտի տեսնեն մեր կողմը, երբ մեր գրութիւնը իրենց ներկայացուի անհաստատ կամ սուտ պատճառաբանութիւններու վրայ հիմնուած: Եւ եթէ պահ մը մեր այս տեսակ պատճառաբանութիւններէն ազդուելով մեր կողմը շահուին ալ, քիչ ետքը կը հասկնան որ մեր հիմը խախտու է, և ատուր հետեւեցնելու շատ աւելի աղիտալի կ'ըլլան:

Անշուշտ մենք ալ Արեւելեաններէն պիտի ուզենք որ նոյն ճշմարտութեան սիրով և նոյն համարձակութեամբ վարուին մեր դա-

ւանանքներուն նկատմամբ: Անոնք ալ վարդապետութեանց ճշմարտութիւնը պէտք չէ մերժեն պարզ յամառութեամբ, և ոչ ալ աշուշտին գոցեն: ուղիղ և հաստատուն պատճառաբանութեանց հանդէպ: Եթէ մենք պէտք է ընդունինք որ, օրինակի համար, Արեւելքի մէջ Ս. Հոգիի կոչումը օրինաւոր է, Արեւելքին ալ՝ որ կատարն Հայրերուն գրուած քերթը կ'ուսու մնասիրէ, պէտք է իր կողմէն ընդունի որ սրբագործութեան ատեն յատկանշական վարդապետութիւնը շատ հին է, և պատճառ մը չկայ որ երկբայութիւն յարուցուի առանց Ս. Հոգիի կոչման կատարուած սրբագործութիւններուն վաւերականութեան վրայ:

* *

Մերենոյն ճշմարտութեան սէրը մեզի վերջապէս պիտի առաջնորդէ որ լաւ ճանչնալով միւս կողմին հանգամանքները, տեսութիւնները և նկարագիրը, Այստեղ է որ ամենամեծ գծաւորութիւններէն մէկուն դիմաց կը գտնուինք: Արեւմուտք և Արեւելքը դիմաց հին ճանչնալով, Այս է պատճառը որ երկուքին միջև մերձեցում մը այսչափ դժուար եղած է: Եթէ պատմութիւնը ուսումնասիրուի, պիտի տեսնուի որ Արեւմուտք ուզած է միշտ Արեւելքի վրայ ազդեցութիւն բանեցնել, առանց զայն լաւ ճանչնալու, որուն հանդէպ իր զգացումը միշտ սուր կը մնար: Նա չգիտցաւ երբեք թէ ինչ է Արեւելքին սիրածը, և ինչ է որմէ ան կը վախնայ ու կը խուսափի: Այս կէտը շատ յատկօրէն կ'երևի ամէն ատեն պապերուն կողմէ գրուած նամակներուն մէջ: Իրաւ է թէ անոնք յաճախ լաւ թեւադրութիւններ բխած գրուածքներ էին, բայց Հռոմ Արեւելքը բնաւ չէր ճանչնար և դժբախտաբար յաճախ այնպիսի բաներ կը գրուէին՝ որոնք յարմար ու պատշաճ չէին: Իայց երբ մէկ կողմէ փափաք կար Արեւելքի գործերը կարգադրելու, միւս կողմէ լաւ ծանօթ չէր այն կացութիւնը՝ որ Արեւելքի մէջ կը տիրէր, բնական էր որ ատեն անցնելով արտանկի վիճակ էր որ պիտի ստեղծուէր և բաժանուէր հետզհետէ աւելի պիտի խորանար: Մինչև մեր օրերն ալ դեռ մենք չենք զիջանիլ Արեւելեաններուն

օրինաւոր գանգաւորները լսել և անոնց բազմանքները խմանալ:

Արեւելիսները միշտ կը գանգաւորն թէ մենք իրենց բնաւ կարեւորութիւն չենք տար, և կը կարծեն որ մենք կը սիրենք սեղանաւոր աշխատանքները: Գոյն փոխելու և զանգաւորները՝ զորս իրենք մեզի դէմ ունին: Մինք մեր տունէն զուրս չենք ելլեր, մեր գիրքերէն զատ բան չենք կարդար, բոլոր խնդիրները միայն մեր տեսանկիւնէն կը դիտենք և աշխատեն մեծ մեծ զարմացումներ կը յայտնենք, որոնք Արեւելիսները չեն տեսնուիր: Ինչո՞ւ, կ'ըսենք մենք մեզի, այդ մարդերը կը մերժեն աշխատելու: Գոր Հոսմ իրենց կ'առաջարկէ, երբ ու իրենց հետ աշխատի քաղաքավար կը վարուի և աշխատի սիրալիր արտայայտութիւններ կը ցուցնէ:

Իսկ ճշմարտութեան սէրը, եթէ անոր հետեւինք, մեզի պիտի արգելէր գործածել շատ մը մանր խաղեր և կեղծաւոր կերպեր, որոնք միայն ընկերը մեր ցանցին մէջ քաշելու կը ծառայեն: Անպատեհակ ճշմարտութիւնը և բացարձակ անկեղծութիւնն են միայն որոնք կրնան փրկել մեզ աշխատելու և իրենց անկեղծութիւնը երկու կողմերէն իրաքանչիւրին աշխատելու համար: Ինչո՞ւ չեն սխալներու և պակասութիւններուն զողովուրդն ու խոստովանութիւնը: Ծըշմարտութիւնը, թէ և հաճախակի աշխատել, պէտք է որ երբեք հեռացնուի ծառայէ, այլ միշտ միացնելու յորդորէ:

* *

Ծշմարտութեան քով երկրորդ զէնք մըն ալ կայ, որ անոր վրայ ալ հաստատուած է. այն ալ սերն է: Ծշմարտութիւնը ինչորեքն ալ, արդարեւ, մեծ գործութիւն մըն է: Եզր քահանայի գրքին մէջ, զոր Եթովպիայի օրինակը կ'առաջարկէ գիրքերու շարքին գտնած է, Զօրաբարէլ Գորտի թագաւորին առջև կը հաստատուի թէ աշխարհի մէջ ճշմարտութիւնն միշտ եւ գոյութիւն է: Իսկ ճշմարտութիւնը՝ յօգակապիւր մեծ ոյժ մըն է, բայց միանգամայն բարեկամութիւն և մօտաւորութիւն ալ ստեղծելու համար հար-

կաւոր է վառ սէրը: Հնար է ճշմարտութեան մը վրայ համաձայնիլ, բայց և նոյն ատեն կենցաղակոնին մէջ համաձայն չլալ: Սիրոյ դէմ եղած թեքութիւնները, դիւրութեամբ ճշմարտութեան դէմ թեքութիւններու կը տանին, մինչ սէրը ճշմարտութեան բարեկամութիւն և անոր կը մօտեցնէ: Գլխաւորապէս սիրոյ պակասութիւնն էր որ դարեւ ի վեր Արեւելքն ու Արեւմուտքը իրարմէ զատից: Երկու կողմէն ալ ազգային մեծ ստեղծութիւն և հակառակութիւն մը կար, որ այսօր ալ տակաւին կայ ու կը մնայ: Գրեթէ հօբենական ժողովուրդներէն շատերուն վրայ գրեթէ բնական դարձած է, Լատիններուն վրայ ատեղութեան աշխատելու: Միևնոյն ատեն Արեւմտեան ժողովուրդներուն համար ալ աւանդական գրեթէ բնական դարձած է Արեւելքիցիները ատել և անարգել, և անոնցմէ հեռու փախլիլ, ինչ որ նոյնիսկ բողոքականներու վրայ ալ մնացած է ընդհանրապէս:

Պէտք է ուրեմն փոխադարձաբար դիւրար յարգելէ սկսիլ և իրարու վրայ հոգածութիւն ունենալ որ իրար սիրելու հասնինք: Արեւելքի բախտը շատ դժգոյակ եղաւ: Նա անհամար հարուածներով վիրաւիջ եղաւ: Զայն կ'առաւարտ ճամբուն մէկ կողմէ թողուցին, ինչպէս աւագակներուն ձեռքն ինկած մարդը: Եւ մենք ենք այդ վերքերուն պատասխանատուն, որովհետեւ մենք Արեւելքը իրեն թշնամիներուն ձեռքը լքուած թողուցինք: Ազատուցեալ ստաւարացի մը, որ այդ խեղճ ու դժբախտ վիրաւորին վրայ գոթ ունենար, այլ քահանայի ու զեռացիներ անցան գացին, առանց մտադրութիւն դարձնելու անոր հեծեմանքներուն և թշուառութիւններուն: Երբ միաքերնիս դարձուցինք այս ժողովուրդներուն կացութեան վրայ, հոր մտածելիցն անոնց կործանման պատմութեան վրայ: Ոչ մէկ երեմիական ողբ բաւական չէ անոնց հարուածին մեծութիւնը բացատրելու: Ան որոշակի այն կէտը՝ որուն վրայ կը հիմնեն Արեւելիսները իրենց գանգաւորները: Իրենց նկատմամբ ուրիշ մտադրութիւն չդարձուցաւ, բայց եթէ կրօնական տեսակետէն՝ ուղիւղով դիրենք Հոսմի հպատակեցնել: Ան բոլոր եղածը, Այսօր ալ, երբ այդ

նպատակը չի յաջողիր, անոնց կոհակ կը դարձուի. ազգային տեսակէտէն անոնց մաս, որին բնու համաժողովին մը չի յայտնուիր, Անոնց շահերը մերկնին պէս նկատուի ու սէր ու սիրտ չկայ: Արեւմտեաց հին տառնները մեծ ճիգեր թափեց իսլամական գործընթացը ընկճելու: Անկէ ետքն ալ, նոյնիսկ Կ. Պոլսոյ անկուսէն ետքը, երբեմն նախանշալուստութիւններ ցուցուց թուրքերու զէմ, Բայց այս ձեռնարկները երբեք Արեւելքի քրիստոնէականներուն շահերը պաշտպանելու համար չէին, թէպէտ անոնք էին այդ երկիրներուն օրինական տէրերը. այլ ընդհանրապէս, անոնց բուն նպատակն էր տեղացի քրիստոնէականներն ալ նուաճել և Արեւելքի մէջ լատինական իշխանապետութիւններ ստեղծել:

Արեւելեանները այնչափ վարժուած են Արեւմտեաններէ անարգութեամբ ըլլալու, որ յաճախ կարելի է հանդիպել Ռոյնի որդի, որոնք մեծապէս կը պգածուին և երախտագրութիւն կը պգան համակրանքի ամենափոքր արտայայտութեան մը համար, որովհետեւ, դանկ անգամ մը, իրենց սովորաբար լսած բացատրութիւններէն տարբեր բան մը կը լսեն: Պէտք է սէր ունենալ ըստ իրենց անհատականութեան կերպով. պէտք է սիրել առանց թաքուն գիտութեան: Այդ սէրն ալ պէտք է զլիարարապէս հաստատեն եկեղեցականները՝ եկեղեցականներու հետ: Չեմ ուզիր աւելի մանրամասնութեանց մտնել. կարելի չէ կանուխէն կանոններ որդել, թէ ինչ կերպերով պիտի յայտնուի սէրը: Աէրը ինքնին հանճարեղ է և շատով կը գտնէ իր ճամբան, միայն թէ անկեղծ ըլլայ:

* *

Ահա ասոնք են երկու զէնքերը, օրոնք կ'ուզէի բացատրել: Ոչ ոք կրնայ ուրանալ այդ զէնքերուն գործընթացը: Անոնցմէ ազդու ու հաստատուն զէնքեր չկան: Ծճարարութիւնը սիրոյ մէջ և սէրը ճշմարտութեան մէջ, ահաւասիկ ամէն տեսակ խոչընդոտներու յաղթելու միջոցը: Երբ այս յօդուածը գրել կը ձեռնարկէի, ձեռքս եղող ժամագիրքին մէջ կարդայի Ս. Բերնարդոսի գեղեցիկ խօսքերը, որոնք գրեթէ միանոյս տեսութիւնները կը բացատրեն: Սուրբ այդ

կտորին մէջ կ'ընդլայնէ Աւետարանին այն հաստատումը՝ ուր ըսուած է թէ «ծրագր մտաւ մեզ ալի ե. յոժմամ ալի տեսն է, ամենայն մարմին լուսաւոր եղիցի» (ՂԿ. ԺԱ. 34): Աչքին առատութիւնը, որ է յատկապէս թիւնը, երկու բանի վրայ հաստատուած է, կ'ըսէ — դիտութեան մէջ սիրոյ և միջոցներ ընտրելու մէջ ճշմարտութեան: Վասն զի եթէ մէկը կը սիրէ այն՝ ինչ օր քարի է, բայց չի նախապատեր այն՝ ինչ որ ճշմարտ է, իրաւ է որ ան օգնախմբն Աստուծոյ ունի, ալ ոչ գիտութեամբ (Հոսով. Ժ. 2): Եւ Սուրբ չի գիտեր թէ ի՞նչպէս ուղիղ ըստականութիւն կրնայ, ճշմարտ գիտութեան համեմատ, ստուգութեան հետ միատեղ մնալ: Ի՞նչպէս կրնայ աչքը իրապէս յատկ ըլլալ, եթէ նա ճշմարտութիւնը չի գիտեր: Ի՞նչպէս հնար է ճշմարտութիւնը չի գիտեր: Ինչպէս կրնայ, երբ Աստուած, ինքն յատկ ճշմարտութիւնը, զայն չի գիտեր: Վասն զի ինքն է որ ըսած է, թէ պիտի չճանչնայ զայն՝ որ չի ճանչնար օթ ու ճիւղացի, ճիւղացի յատկ աչքը արտադրութիւնն է երկու ազգէն սկզբունքներու, որոնք են բարին սիրել և ճշմարտը ճանչնալ, նոյնպէս ալ չար աչքը արտադրութիւնն է հակասական երկու չար սկզբունքներու, օրոնք են կուրութիւն՝ որ ճշմարտը ճանչնալ կ'արգիլէ, և կամակորութիւն՝ որ ամբարշտութիւնը մեղի սիրել կու տայ (Սուրբ Բերնարդոս, «Լուսնայի Պատգամ»):

Ով իմ Արեւելեան և Արեւմտեան ամենասիրելի եղբայրներս, ես ձեր ամէնուն համար կը մաղթեմ այդ կատարելապէս պայծառ և յատկ աչքը, ճշմարտութեամբ և սիրով կապուած աչքը: Այն ատեն է միայն որ բոլոր մեր տեսութիւնները կ'ըլլան միանգամայն ստույգ և արդար. այն ատեն է միայն որ լոյսը կը ծագի ամբողջ եկեղեցւոյ և բոլոր քրիստոնէական մարմիններ վրայ: Ինչ որ միտքին կ'երևէր կը սկսի լուսազգեստ ըլլալ: Եթէ բոլոր աշխարհն ունենար այս երկու ձիւղքերը և ըստակ աչքը՝ որ անոնց արտադրութիւնն է, խնդիրը միանգամ ընդմիջտ լուծուած ու վերջացած կ'ըլլար: Եթէ լուծուի ու վերջացած կը գտնարանայ, պատճառը՝ այդ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

“ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԼԵՋՈՒԻ

ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԵԱՄԲ 562 ԼԵՋՈՒՆԵՐԻ”

Ն Ե Ր Ա Շ Ո Ւ Թ Ի Ն

ՀՐԱՋԵԱՑ ԱՃԱՌԻՒՄ — Երևան — 1955, էջ 655

Հարապալից արաբերենը Հարաալիյի Արաբիոյ՝ Նմենի զանազան ժողովուրդներու լեզուն է, որ ծանօթ է հին արձանագրութիւններով. կը կոչուի նաև հիմեարի, արաբական և այլն. Այժմ, այս շրջանին մէջ, երեք կարևոր լեզուներ կան՝ մեհրի, Սոմալի կղզիի լեզուն (Պապ էլ Մէնտէպի մօտ) և շաւուրի լեզուն, Պարսից ծոցի վրայ, Երեքն ալ անկախ լեզուներ են. առաջինը աւելի նման է եթովպականին քան թէ արաբերենին, Տես W. Wright, A Grammar of the Arabic Language, 3րդ հրտ., Cambridge, 1896 և 1898; M. Gaudeloy-Demombynes R. Blachère, Grammaire de l'arabe classique, 1939; Encyclopédie de l'Islam, Arabie յօդուածը և զանազան լեզուաբանական յօդուածներ:

Երկու ձիրքերուն մարդերու վրայ պակաս ըլլալն է. Խնդիրը չուտով կը լուծուի, մանաւանդ թէ նոյնիսկ լուծուելու պէտք չ'ունենան, երբ այդ երկու ձիրքերը կան և կը տրին: Աղօթինք ուրիշն Բարձրիոյն Աստուծոյ, որ է նոյնինքն գերազանց ճշմարտութիւնը և սիրոյ գագաթնակէտը, որ այս երկու ձիրքերը հաղորդէ մեզի՝ որ Իր արարածներն ենք. և այն ատեն ոչ միայն այս խնդիրը, այլև աշխարհի վրայ եղող բոլոր ուրիշ խնդիրներն ալ կը պոնեն իրենց գոհացուցիչ և վերջնական լուծումը:

ՄԱՔՍ ԻՇԽԱՆ ՍԱՔՈՒ Թրգմ. Մ. Ա. Օ.

(Վերջ 4)

Արտագրուած Ոստան Թերքէն, 1911

8. — Եթովպերէն կամ հապեթերէն: Եթովպիան Աֆրիկէի ընդարձակ երկրներէն մէկն է, Կարմիր ծովի արևմտեան կողմը փռուած: Քուշեան լեզուներու հայրենիքն է. Ն. Ք. բաւական դարեր առաջ, Հարաալիյի Արաբիոյ սեմականներէն ճիշդ մը՝ Հապէշը գաղթեց այս երկիրը և Ա. դարուն արդէն պետութիւն հիմնուած էր հոն: Ինքնորոշ համաձայն, հապէշերէնի հնագոյն վիճակը կը կոչուի կեզ, որ աւանդուած է Գ. դարէն, երբ Հապէշները Քրիստոնէութիւնը ընդունեցին: Ս. Գիրքը այս լեզուով թարգմանուեցաւ Ե. դարուն: Կեզը այսօր ալ կը պահէ իր գոյութիւնը Հապէշ եկեղեցիի մէջ իբրև գրաբար, որու աշխարհարարներն են՝ Կիրիլլեան և զիզէ լեզուները: Հապէշական տարբեր լեզուներ են՝ ամիարա, հարարի և այլն:

Ամական լեզուները չափազանց մօտ են իրարու թէ՛ բառերու հնչական նմանութեան տեսակէտէն և թէ՛ քերականական յօրինուածութեամբ: Նոյնիսկ ոչ մասնագէտի համար, սեմական լեզուներու ցեղակցութիւնը զգալի և ըմբռնելի է: Տես August Dillmann (վերաքննուած Carl Bezoldի կողմէ, Թարգմ. J. A. Crichtonի կողմէ), Ethiopic Grammar, London, 1907; Marcel Cohen, Etudes d'Ethiopien méridional, Paris, 1931; Նոյնէն՝ Traité de langue amharique, Paris, 1936; Enrico Cerulli, La lingua e la storia di Harar, Rome, 1936.

Գ. — Քամեան Ընսանիք: Քամեան լեզուները ի հնունդ կը գրաւէին ամբողջ Հիւսիսային Աֆրիկէն՝ ծովէն մինչև Սահարա և Կարմիր ծովի եզերքով, Եթովպիոյ վրայով մինչև Հասարակած, կը բաժնուի երեք ճիւղերու.

1. — Եգիպտական:
2. — Քուշեան:
3. — Լիպիոյ — պերպերական:

1. — Եգիպտերէն, ծանօթ է մեզի Ն. Ք. 4000 թուականէն: Աշխարհի ամենահին գրաւոր լեզուներէն մէկն է, որ կը պարունակէ հազարաւոր մեհենագիր արձանագրութիւններ, որոնց այբուբենը մինչև 3000 նշաններ է կը բաղկանայ: Եգիպտերէնի շարունակութիւնն է վլպտերէնը, որ սկսուած է գրի առնուիլ Գ. դարէն և է. դարէն սկսեալ

տեղի տուած է արաբերէնի: Այսօր զգտե-
րէնը կը գործածուի իբրեւ եկեղեցական
մեռեալ լեզու: Տես Adolf Erman, Aegypt-
tische Grammatik, 4րդ հրատ., Berlin, 1928;
Alan H. Gardiner, Egyptian Grammar, Ox-
ford, 1927; Gustave Lefebvre, Grammaire
de l'égyptien classique, Le Caire, 1940.

2. — Քուեեան յորջորջումը կը կրեն Ե-
թովպոյն նախարհիկները, որոնցմէ շատերը
իբրեւց մայրենի լեզուն կ'որոնցուցած: Ե-
թովպերէն կը խօսին. բնիկ լեզուներուն
մէջ նշանաւոր են սոմալին և գալլուն: Տես
Leo Reinisch, Die Somali-Sprache, 3 հա-
տոր, 1900-1903; Franz Praetorius, Ueber
die hamitischen Sprachen Ostafrikas,
Beiträge zur Assyriologie I մէջ, II, 1894.

3. — Լիպիոյ-պերպերական յորջորջու-
մով կը հասկցուն այն բոլոր բնիկ ավիր-
կեցի ժողովուրդները, որոնք կը բնակին
Եգիպտոսի արեւմտեան սահմանէն սկսած
մինչև ավիրանոսը և Գանարեան կղզիները:
Անցեալի մէջ, այս ժողովուրդները մեծ դեր
չեն խաղցած. յայտնի է միայն Նուսիտա-
ցիներու պետութիւնը՝ Ն. Ք. 238-148 թուա-
կաններուն: Հին շրջաններէն կը ձեռն իրայն
մի քանի հարիւր կարճ արձանագրութիւն-
ներ, Ն. Ք. 7. դարէն, որոնք լաւ կարդաց-
ուած չեն: ԺԲ. դարուն, պէրպէր Շլեյ-
ցելին մէջ երեան եկաւ Ալմոհատներու
կրօնքը, որու իբրեւ հետեանք հիմնուեցաւ
Ալմոհարի պետութիւնը, առանձին գրակա-
նութեամբ, որ այժմ կ'որոտուած է: Հետա-
գային; արաբերէնը դարձած է բոլորին հա-
մար գրական՝ և ապա մայրենի լեզու, որով
պէրպէրներէնը հետզհետէ կը ջնջուի կ'անհե-
տանայ: Պերպերական գլխաւոր լեզուներն
են — Սահարայի մէջ՝ քուաբէկ, Մորիթա-
նիոյ մէջ՝ զենակա, Մարոքի մէջ՝ ռիֆթի
և տլեմենթու լեզուն, Ալճերիոյ մէջ՝ վե-
նեսա, գալլիբերը և Գանարեան կղզիներու
հին լեզուն, որ հիմա սպանիերէնի զիտաց
ջնջուած է: Տես Oric Bates, The eastern
Libyans, London, 1914; Stéphane Gsell,
Histoire ancienne de l'Afrique du Nord,
հատոր I, Paris, 1913; J. B. Chabot, In-
scriptions punico-libyques bilingues de l'Af-
rique du Nord, Cahiers de la Société asia-
tique (1936); Ernst Zyhlarz, Die «unkena-
nte» Schrift des antiken Südspaniens,

Z. D. M. G., հատոր 87, 1933-34. Բազ-
մաթիւ մենագրութիւններ, մասնակի ու-
սումասիրութիւններ, մատենագրութիւն-
ներ կը գտնենք նաև հետեւեալ հրատա-
րակութիւններուն մէջ.

Publications de l'Ecole des Lettres (de
la Faculté) d'Alger; Publications de l'Institut
des Hautes Etudes marocaines (Rabat); Ar-
chives berbères, 1915-19; Bulletin de l'Ins-
titut des Hautes Etudes marocaines, 1920;
Hespéris, 1921էն ի վեր (Rabat); E. Laoust,
Siwa, 1932; Francisco Béguinot, Il berbero
nefusi di Fassāto, Rome, 1931; René Bas-
set, Etudes sur les dialectes berbères (Col-
lection de la Faculté des Lettres), Alger,
1884; Edmond Destaing, Etude sur le dia-
lecte berbère des Ait Seghrouche (Moyen
Atlas marocain), Alger ի հաւաքածոյին մէջ,
1920; Pietro Bronzi, Frammento di fonolo-
gia berbera, Bologne, 1919; André Bas-
set, Le verbe berbère (étude de thèmes),
Paris, 1929; Նոյնէն՝ Etudes de géographie
linguistique en Kabylie, Paris, 1929; Նոյնէն՝
Atlas linguistique des parlers berbères, Al-
gérie, territoires du Nord, Noms d'animaux
domestiques, I, Alger, 1936; յօդուածներ
և նշմարներ հետեւեալ հեղինակներու կողմէ՝
E. Destaing, G. Marcy, André Basset ի
Mémoires de la Société de linguistique ի
մէջ, հատոր XXI և XXII, Bulletin de la
Société de linguistique ի մէջ, հատոր XXIX
և Comptes rendus du Groupe linguistique
d'études chamito-sémitiques ի մէջ, 1931էն
ի վեր: E. Doutéx և E. F. Gautier, Enquête
sur la dispersion de la langue berbère en
Algerie, Alger, 1913.

Դ. — Ալիբիկեան Ընթանիք: Այս յորջոր-
ջումով կը հասկնանք այն բոլոր լեզուները,
որոնք կը խօսուին Ափրիկէի ցամաքամասին
վրայ, սկսելով Սահարայի հարաւային կող-
մէն (Նուպիան մէջը առնելով) մինչև Բարե-
յոյի հրտանդանը (քաջառութեամբ Հու-
գենդոսներու, Բուլմէններու և Մատա-
կասգարի):

Այս Ընթանիքը կը բաժնուի երկու խում-
բերու.

1. — Սուսանական լեզուներ:
2. — Պանգու լեզուներ:

Սուտանական խումբը կը գրաւէ ամբողջ հիւսիսային մասը, իսկ Պանգու խումբը՝ հարաւային մասը. երկուքին միջև սահմանն է Կինէի ծոցաբերանէն կամ Ֆիրհանուպօ կղզիէն մինչև Զանգիպար շեղ գիծը, որ գրիծէ կը համապատասխանէ Հասարակածին:

Սուտանական ընտանիքի պատկանող լեզուները չուրջ 435 հատ են և կը բաժնուին 16 հեթախումբերու: Տես R. N. Cust, A Sketch of the modern languages of Africa, London, 1883, 2 հատոր: D. Westermann, Die Sudansprachen, Hamburg, 1911; F. W. H. Migeod, The languages of West-Africa, London, 1911-1913, 2 հատոր:

Ե. — Հոգինգս եւ Բուլեմէ Ընսանիք. — Այս ժողովուրդները կը բնակին Աֆրիկէի հարաւ արեւմտեան կողմի անտառներուն և անապատներուն մէջ, Բարիչայս հրաանդանի մօտերը: Անոնց նախահայրենիքը կը գտնուէր Աֆրիկէի հիւսիսային կողմերը: Բրնց ցեղակից կը համարուին նաեւ Հասարակածի անտառներուն մէջ բնակող սեւամորթները, Իրինց լեզուները կը պատկանին միեւնոյն լեզուախումբին: Հոգինգսներու լեզուներէն քննուած է միայն Նամա լեզուն. Նոյն ճիւղին կը պատկանի նաեւ Կուրան լեզուն:

Զ. — Աւստական Ընսանիք. — Ծմիտ անունով գերմանացի գրանակահը վերջերս հաստատեց այս ընտանիքի գոյութիւնը, որուն լեզուները կը տարածուին Մատակաս գար կղզիէն մինչև Ռադադականի կղզիները: Կը բաժնուին երկու ճիւղերու. —

1. — Աւստ-ասիական լեզուներ:

2. — Աւստոնեզեան կամ մալայ-բոլի-նեզեան լեզուներ:

Ոմանք այս երկուքի միասնականութիւնը չընդունելով, գտնոնք կը համարեն զատ զատ լեզուախումբեր:

1. — Աւստ-ասիական լեզուները կը խոսուին Հնդկաստանի արեւելեան մասէն մինչև Աննամ, ոչ թէ միակտուր տարածութեան մը վրայ, այլ այս և այն կողմ ցրուած կերպով: Նախապէս անոնք բռնած էին ամբողջ տարածութիւնը, չին-թիպէ-թական, տրաւտեան և հնդկերպական գաղ-

թերը եկան հետզհետէ գրաւելու անոնց տեղը. եկուորները շատերը ձուլեցին և անոնց այժմու ցանուցիր վրեպը անոր արդիւնքն է: Աւստր-ասիական լեզուները կը բաժնուին երեք մասերու. արեւմտեքի (Հնդկաստանի) մէջ կը գտնուին մուսա լեզուները, միջին մասին մէջ՝ մոն-խմեր լեզուները, իսկ արեւելքի մէջ՝ մոնամերներ: Մուսա խումբը կը պարունակէ չուրջ 30 լեզուներ, մոն-խմեր խումբը՝ չուրջ 25 լեզուներ, որոնցմէ գլխաւորն են խմեր կամ քանդոներէն, որ աւանդուած է է. դարէն: Աննամերները գրական հնագոյն յիշատակաբանք ժե. դարէն է: Աննամերէնը մեծապէս ազդուած է չինարէնէն: Աննամի հարաւային գաւառները կը կազմեն Քոչինչին երկիրը՝ որու լեզուն, քոչինչիներէն, Նոյն է աննամերէնին հետ: Տես Sir George A. Grierson, Linguistic Survey of India, հատոր II, Mon-Khmer and Siamese-Chinese Families, Calcutta, 1904; P. W. Schmidt, Grundzüge einer Lautlehre der Mon-Khmer Sprachen, Vienne, 1905; Նոյնէ՝ Grundzüge einer Lautlehre der Khasi-Sprachen in ihren Beziehungen zu derjenigen der Mon-Khmer Sprachen, Munich, 1905.

2. — Մալայ-բոլինեզեան լեզուները սփռուած են ընդարձակ տարածութեան մը վրայ, Մատակասգար կղզիէն մինչև Ռադադականի կղզիները, որ կ'ընէ լայնութեան 210 աստիճան: Աշխարհագրականորէն ան կը պարունակէ չորս մասեր՝ Ինտոնէզիա, Մելանէզիա, Միգրոնէզիա և Բոլինէզիա: Ինտոնէզիան կը պարունակէ Սուլադան, Ճավան, Պարնէն, Չէլէպիան, և մինչև Նոր-Կուլինեա տարածուող մանր ազգեր կղզիները, որոնք ունին 50 միլիոն մարդաբնակչութիւն: Անոնց լեզուներու և բարբառներու թիւը կը հասնի 170ի, որոնց մէջ ամենազարաւորներն են մալայերէնը և ճավայերէնը. վերջինը աւանդուած է 800 թուականէն: Մելանէզիան կը պարունակէ Հասարակածէն հարաւ գտնուող խումբ մը կղզիներ, որոնցմէ գլխաւորներն են Պրեթանյըն, Սոգոմոնեան կղզեխումբը, Նոր Հիպրիտեան, Սախուլեան, Ֆիճի և այլ կղզիները: Այս բոլորը զուրկ են գրականութենէ: Միգրոնէզիան կը պարունակէ Հասարակածէն գէպի հիւսիս գտնուող խումբ

մը մանր մունր կզգիններ, որոնցմէ նշանաւորներն են Մարշալեան, Գարոլինեան և Մարիանեան կզգինները։ Բոլինէզիան կը պարունակէ Մելանէզիոյ արեւելեան և հարաւային կողմերը գտնուող կզգինները, որոնցմէ նշանաւոր են Թահիթին, Նոր-Ջեւլանտան, Մարքիզեան և Հաւայեան կզգինները։ Ասոնցմէ զատ, Նոր-Կուինիոյ և շրջակայ մանր կզգիններուն մէջ կան խուժ մը լեզուներ, որոնք ընդհանուր անուամբ կը ինդուին Բաբուասեան և զորս գիտուններէն ոմանք կը կցեն մալայ-բոլինէզեան ճիւղին, ուրիշներ՝ Աւստրալիական լեզուներուն, իսկ ուրիշներ ալ զանոնք բոլորովին անկախ կը նկատեն։ Տես André Haudricourt, La géographie des consonnes dans l'océan Pacifique, C. R. h. մէջ, sommaires des séances de la Société de biogéographie, Paris, 1946, էջ 68-69; Hans Jensen, Sprachwissenschaftliche Abhandlungen im Studien zur Morphologie der Polynesischen Sprachen insbesondere des Samoanischen, Kiel, 1923.

Է. — Տրալիսեան Ընթանիք. — Այս լեզուները կը խօսուին Հնդկաստանի ամբողջ հարաւային մասին և Սէյլան կղզիի հիւսիսային մասին մէջ, ուրիշ հատուած մըն ալ կը գտնուի Պելուճիստանի մէջ։ Բոլոր խօսողներու թիւը 64 միլիոն է, այսինքն ամբողջ Հնդկաստանի ազգաբնակչութեան 1/6-ը։ Կ'ենթադրուի որ արաւիական լեզուները հնագոյն շրջաններուն աւելի մեծ տարածք ունէին, բայց հնդկերոպական հընդիկներու գաղթը զանոնք դէպի հարաւ քշեց։ Այսօր ալ հնդկական լեզուներու առջև անոնք հետզհետէ տեղի կու տան։ Տրալիսեան լեզուներու մէջ գլխաւորն է քամուլեիքը, որ կը խօսուի Մատրանէն մինչև Սէյլանի միջագիծը։ Ասոր մէկ բարբառն է մալայալամը, որ կը խօսուի Մալայալի եկերքը և առանձին գրականութիւն ստեղծած ըլլալով, անկախ լեզու կը համարուի։ Թամուլերէնի գրականութիւնը առնուազն 1000 տարուան հնութիւն ունի և սանսկրիտերէնէն վերջ հնագոյնը և ճաթագոյնն է Հնդկաստանի մէջ. ունի գեղեցիկ գեղարուեստական գործեր, որոնցմէ մի քանին թարգմանուած են եւրոպական

լեզուներու։ Միւս լեզուներն են զամարա և քելուկու, որոնք նոյնպէս ունին հին և ճոխ գրականութիւն։ Միացեալները մանր լեզուներ են, ինչպէս պրահուի՝ որ կը խօսուի Պելուճիստանի մէջ և կը կազմէ բոլորովին կղզիացած լեզու մը։ Տես R. Caldwell, A Comparative Grammar of the Dravidian or South-Indian Family of Languages, London, 1856, Չրդ հրատ. 1875, Յրդ հրատ. 1913; G. A. Grierson, Linguistic Survey of India, 4րդ հատոր, Munda and Dravidian Languages, Calcutta, 1906.

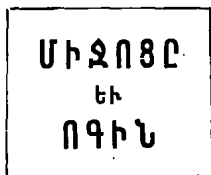
Ը. — Անդաման Ընթանիք. — Մեծ ու փոքր Անդամանեան կղզիներու խուժը կը գտնուի Պէնկալի ծոցին մէջ, Հնդկաստանի արեւելեան կողմը, Սէյլանի, Սիամի և Սուլամթրայի միջև, ընդամենը 24,000 բնակչութեամբ։ Բնիկները՝ անդամանեան գաւաճները, կը խօսին զանազան լեզուներ, որոնք կը պատկանին առանձին լեզուախումբի մը և որնէ ուրիշ լեզուաընտանիքի հետ կապ չունին։ Այս լեզուներու թիւն է 12։ Տես E. H. Man, Dictionary of the South Andaman Language, Indian Antiquary, Թաւելուած XLVIII à L հատորներու (1919-1923), 203 էջ in-4; Անգլերէն Պեաբաւարանը՝ էջ 20-154. B. P. Kurtz, Twelve Andamanese Songs, The Charles Mills Gayley Anniversary Papersի մէջ, University of California Publications in Modern Philology, հատոր XI, 1922, էջ 79-128.

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ՎՐԴ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ
(Շարմնակիչի՝ 15)

ԻՐԱՍՏԱՌԻԵԿԱՆ

Ս. Է. ՌԻԱՅԹԵՔԸՐ

Տնտեսքիւններ Տիկերբի Մասիս

և

Փաստեր Աստուծոյ Գոյութեան

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՊԱՏՃԱՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԸՄԲԻՆՈՒՄԸ ԸՍՏ ԼԱՐՍՏՈՏԵԼԻ

Տիկերբի ընդհանուր իմացումը մշակելու կամ Աստուծոյ գոյութեան ի նպաստ փաստարկութիւններ վերլուծելու ամէն փորձ խորապէս եւ անպատճառ պիտի ազդուի պատճառականութիւնը ըմբռնելու մեր ձեռքէն: Արդարեւ, ստիպուած պիտի ըլլանք ներկայ քննարկութիւններէն մեծ մաս մը տրամադրելու պատճառ իմացքին կրած յաջորդական զարգացումներուն, զարգացումներ՝ որոնք մեծ մասամբ հետեւանք են բնագիտութեան աշխարհի նոր զիւտերուն: Ի՞նչ է պատճառը: Բառը կը պատկանի ընթացիկ լեզուին եւ անտարակոյս որ կ'ազնարկէր ծագումով՝ մեր ինքնաբերական գործունէութեան ունեցած ազդեցութեան աշխարհի մէջ փոփոխութիւններ յառաջացնելու. փոփոխութիւնները հետեւանք են, իսկ մեր գործունէութիւնը որ զանոնք յառաջ կը բերէ՝ պատճառ: Կոմս Ռիւսսէլի խօսքով, «Պատճառը գաղափարը — որքան ալ հակադրանք գգանք ընդունելու իրողութիւնը — կը հետեւի կամի՛ գաղափարէն»: Գաղափարը մտաց անորոշ եւ տարտամ, մինչեւ որ Արիստոտէլ ձեռք առաւ զայն եւ տուաւ պատճառականութեան իր նշանաւոր վերլուծումը — տրուած ըլլալով որ պատճառը

գաղափարը արտայայտող իր բառը՝ αἰτία աւելի լայն առում մը ունէր մեր բառէն եւ կ'ընդգրկէր ամէն ինչ որ իր բաժինը ունի հետեւանքի մը ծնունդին մէջ: Ան դիտեց որ առարկայ մը յառաջ բերելու համար յորս քանի որ անհրաժեշտ են, այսինքն, ենթանիւթ մը որմէ շինուած է տունալ առարկան — ճիւրպակա՞ն պատճառ. քան մը որ տուաւ այդ առարկային զայն բնորոշող յատկութիւնները — ձեւաւորող պատճառ. մէկը կամ քան մը որ այդ ձեւը կիրարկեց նիւթականի վրայ — ճեղգործող պատճառ. եւ վերջապէս նպատակը կամ հետեւկարը որուն հանելու համար կը գործէ՝ գործող պատճառը — վախճանական պատճառ: Սյապէս, արձանի մը շինութեան ընթացքին, նիւթական պատճառը սկզբնական մարմարի կտորն է, ձեւաւորող պատճառը՝ այդ կտորին վրայ ուրուազծող նախատիպը, ներգործող պատճառը՝ քանդակագործը, իսկ վախճանական պատճառը՝ գաղափարը կամ պատկերը՝ մարմնաւորուած այդ պատկերին մէջ: Պատճառականութեան Արիստոտէլեան վարդապետութիւնը սահմանումն է զանազան յարաբերութիւններուն, որոնք իրարու կը կապեն այս երկու տեսակ պատճառները, իր ժամանակի բնագիտական ծանօթութիւններու լոյսին տակ: Ան կը հաստատէ կապակցութիւնը որ կայ պատճառի եւ կամքի գաղափարներուն միջեւ, որովհետեւ Արիստոտէլի տիկերբին մէջ, երկնային ոլորտներու կանոնաւոր շարժումներուն ներգործող պատճառը իմացականութիւնն էր, որ կը գործէր մարդկային կամեցողութեան նման:

Պարտինք սակայն զգուշանալ ենթադրել, թէ վախճանական պատճառ բառերը կը ներփակեն բնականաբար գաղափարը գործիչի մը, որուն նպատակը պիտի ըլլար առարկային կազմութիւնը: Իրականին մէջ, «վախճանական պատճառ»ի գաղափարը կը համապատասխանէ ընդհանրապէս «նպատակակէտ»ի կամ «պաշտօն»ի գաղափարներուն. այսպէս, կարելի է ըսել՝ աչքին վախճանական նպատակը տեսողութիւնն է, առանց ենթադրելու անպայման գոյութիւնը արհեստաւորի մը, որ մտածած ըլլայ շինել զայն տեսողութեան համար: Սյա դիտողութիւնը կարեւոր է մօտենալէ առաջ փաստարկութեան, որ հանուած է վախճանական նպատակներէն, եւ որոնց պիտի հանդիպինք քիչ անդին: Աստուածաբանու-

թեան մէջ, բնաբանական այդ փաստարկութիւնը պիտի մնայ անկատար եւ անորոշ եթէ ճշգրտորէն չմեկնուի լման իմաստը «վախճանական պատճառ» արտայայտութեան:

ԳԼՈՒԽ Թ.

ԱՐԻՍՏՈՏԵԼԻ ԶԱԼԹԱՆԱԿԸ

Բազմաթիւ տարիներու ընթացքին, մարդիկ Արիստոտէլի նայեցան կասկածանքով. քննադատներէն ոմանք՝ պահպանողականութեամբ եւ նորին հանդէպ իրենց անուշած հակառակութեամբ. ուրիշներ՝ մասնաւոր դժուարութիւններու պատճառաւ, ինչպէս օրինակ Արիստոտէլի ոլորտներու շարժումին յաւիտեական ըլլալը, ինչ որ կը նկատուէր անընդունելի ստեղծագործութեան քրիստոնէական վարդապետութեան համար, եւ տակաւին ոմանք՝ ինչպէս ֆրանչիսկեան Ռոմէ Պարոն, որովհետեւ Արիստոտէլի բնագիտութիւնը կը նկատէին բոլորովին սխալ, տրուած ըլլալով որ նիթի եւ ձեւի վարդապետութիւնը կ'անդամալուծէ գիտական ամէն հետզգոտութիւն: 1215ին, Պապին Նուիրակ պարգապէս արգիլեց Արիստոտէլի բնագիտութեան ուսումնասիրութիւնը. բայց Դոմինիկեան եւ Ֆրանչիսկեան միաբանութիւններուն հիմնադրութիւնը, Ժ.Վ. դարու առաջին տարիներուն, մանաւանդ ծաղկում արձանագարաններուն, ուր այս նոր վանականները ամենակարող եղան, նոր թափ մը տուին գիտութիւններուն. նոր-պղատունական գաղափարներուն մենատիրութիւնը աստիճանաբար հայեցաւ եւ, 1253ին, Արիստոտէլեան փիլիսոփայութեան ամպիոններ հաստատուեցան Փարիզի համալսարանէն ներս: Արիստոտէլեան բնագիտութեան հատրտիր մը գրուեցաւ 1230ի շուրջ, Օքսֆորտի վրանչիսկեաններու վանահայր Ռոպէր Կրոսարթէթի կողմէ. բայց ամբողջական յաղթանակը եւ Արիստոտէլեան շարժումին գազաթնակէտը եղաւ Մեծն Ալպէրթոս եւ Ս. Թովմաս՝ երկու Դոմինիկեաններու գործը: Նկատի ունենալով Արիստոտէլականութեան յայտարարուած քնդհանուր դատապարտութիւնը Վերածնունդի շրջանին, հետաքրքրական է փնտռել եւ գիտնալ թէ ինչու համար Արիստոտէլականութեան վերադարձը Ժ.Վ. դարուն կարելի է իրաւա-

ցիորէն նկատել իրրեւ յառաջդիմութեան մէկ յաղթանակը: Տարակոյս չկայ որ հասարակաց կարծիքը կազմուած էր թշնամական մեկնութիւններով: «Բաւեր, դարձեալ բաւեր եւ միայն բաւեր — այսպէս կը գրէր Մագոյէի» Ֆրանսիս Պարոնի մասին գրած մեկնութեան մէջ — փոխանակ յառաջանալու, մարդկային միտքը կը բաւականանար տեղեւոյնով: Սակայն, հետագայ աստուածապաշտ բոլոր փիլիսոփաները խոստովանեցան թէ, իրենց գիտութեան տեսանկիւնէն, Թովմաս Ագուինացիի կատարած վերակառուցումը նշելի յառաջդիմութիւն մըն է. որովհետեւ Արիստոտէլի անդրանցական Աստուածը — թէ եւ ոչ բնաշարժիտական — սակայն Պրատոնի Աստուծոյն աւելի յարմարութիւն կը ներկայացնէր ըլլալու Քրիստոնէութեան Աստուածը: Աւելին՝ Արիստոտէլեան ըմբռնումը հոգիին՝ իրրեւ ձեւ մարմինին, աւելի յարմար էր քան Պլատոնի ըմբռնումը մարմինին՝ իրրեւ բանտը հոգիին, ներկայացնելու համար փիլիսոփայական մեկնութիւն մը փրկագործութեան քրիստոնէական վարդապետութեան: Սակայն, ներկայ մեր հարցապնդումին մէջ, կարեւոր է վեր առնել բազմաթիւ կէտեր. Արիստոտէլի ազդեցութիւնը քաջալերեց տրամաբանութեան ոգին եւ իմացական հայեցողութիւնը. Արիստոտէլ Պրոտինէին շատ աւելի մօտ էր բնութեան եւ փորձառական գիտութեան եւ իր ազդեցութեան գերակշռութիւնը ընկալուածէն պիտի պարտադրէր ընդհանուր հաւանութիւնը՝ բնութիւնը իրրեւ նուիրապետական կարգ ընդունելու, կարգ մը՝ որուն վերջին հիմնաբարն է Աստուած, եւ այսպէսով զննելու արտաքին աշխարհը իրրեւ բնաբանական աստուածաբանութեան ուսումնասիրութեան հիմ ընդունելու սկզբունքներ: Փիլիսոփայութիւնը, որ միջնադարեան հեղինակներու մօտ կապուած կը մնար քրիստոնէական վարդապետութեան, այսպէսով կը ստանար անկախ գոյութիւն մը, հիմնուած իմացական հիմքերու վրայ: Մեծն Ալպէրթոսը եւ Թովմաս Ագուինացին եղան ազատարարներ, որոնք անվախօրէն բնապնդութիւնը եւ մտածողութիւնը դրին ազատ հայեցողութեան կալուածին մէջ. որոնք պնդեցին թէ որեւէ փիլիսոփայութիւն, ոչ իսկ իրենցը, պէտք չէր որ իր արդարացումը գտնէր աստուածաբանական նախընտրութիւններու մէջ:

Պէտք չէ մոռնալ որ Ֆրանսիս Պաքոնի Արիստոտէլի դէմ դիրքաւորումը ունեցած էր իր նախընթացը նոյնիսկն Արիստոտէլի դիրքաւորումով իր նախորդներու տեսակէտներուն դէմ: Ուղղակի հակառակը Պլատոնի, որ կը պնդէր թէ զգայնական սխալները կ'արդարացնին սկզբադիկով թիւեր զգայնական ծանօթութեան հանդէպ եւ որ ներհայեցողութիւնը (intuition) կը նկատէր հիմք ամէն ծանօթութեան, Արիստոտէլ կը պնդէր ամենայն ուժգնութեամբ թէ փորձառութիւնը եւ զննութիւնը աղբիւրներն են ամէն ծանօթութեան: Ան կը գրէր. «ամէն մասնաւոր գիտութեան սկզբունքները հետեւանք են փորձարկութեան — էքսպէրիմէնտացիոն, աստղագիտական փորձարկութիւններէն է որ կը հետեւցնենք աստղագիտութեան սկզբունքները»: Էսպէս բնապաշտ, ան իր արհամարհանքը կը տեղացնէր ասիականներու վրայ, որոնք ամբողջովին նուիրուած են վերացական մտածարգանքներու, մեկնակէտ ունենալով միշտ ներզգայական տուեալներ եւ անտարբեր մնալով իրողութիւններուն հանդէպ: Անոնք որոնք վարժութիւնը ունին բնագիտական հետազոտութիւններու, կը պնդէր ան, աւելի իրաւասութիւն ունին աւելի լայն տարածութիւններ սկզբունքներ հաստատելու. մինչդեռ միւսները, որոնք վարժուած են իրողութեան հետ չհամամատուած թափաթիւ են ինքնադրութիւններու, շատ դիրքաւ սկզբունքներ կը հաստատեն, որովհետեւ անոնք թէ թան նկատու կ'առնեն: Շատ դիւրին է զանազանել մարդիկ որոնք կը տրամաբանեն իրողութիւններէ մեկնելով՝ ուրիշներէ որոնք կը մեկնին մտացածին յոյսերներէ: Եւ ան կը պնդէր կարծեւորութեանը վրայ ամէն խնդիր գիտականօրէն — քստանք — քննարկելու, այսինքն բնութեան զգայական իրերու զննութեամբ, եւ ոչ թէ տրամատուութեամբ, այսինքն զուտ հետեւութեամբ՝ չփաստուած տուեալներէ մեկնելով: Զգայութեան շնորհիւ է որ կը տիրանանք մասնաւորին ծանօթութեան. ասկէ մեկնելով՝ մակածութեամբ կը գտնենք քնդհանուր մասնաւորին մէջ եւ գիտութիւնը կը զբաղի միայն ընդհանուրով: Հասկնանք նախ իրողութիւնները եւ յետոյ կրնանք փնտռել պատճառները»:

Իրգլմ. ԵԱՀՀ ՎԱՄԻԱՊԵՏ

(Շարունակելի՝ 4)

ՀԻՄՆԱԿԱՐՈՒՄ ԳՐԹ. ՖԻԶԵՐԻ ՆԻ ԸՆԿՐՈՒԹԻՒՆ ՊԵՆՈՒՐԳԵՐԻՆ ԿՈՐ ԱՐԲԵՊԵՍԸ,ԻՆ

Անցեալ Գունուարի կիսուն, Քէնթըրպերի Արքեպիսկոպոսը, Տէթ. Անօքէյն Թիլըք, խոսք պիտի առնէր Քէնթըրպերի տարեկան համագումարին առջև, երբ անակիկաօրէն յայտարարեց որ աճը ինչնոգ եպիսկոպոսներուն իր նրաժամբը: Այսպէսով ան վերջ կը գնէր իր ասպարէզին իբրեւ յաջորդ Ո. Օդատինտոյի եւ պետ Անգլիոյ Ազգային Եկեղեցիին: Եթէ աշխուժութիւնը չէ՝ իրաւապաշտ, յայտարարեց ան, համոզուած եմ որ օրէնք կ'աւելնայ իմ խնամքներէ: Սակայն, նոյն տանն, կը զգամ որ իմ համբարութեանս աջաբը կը նստալի եւ անա ատոր համար կը մտածեմ թէ իմ համարեալ հասած է նրաժամբը:

Տէթ. Թիլքերի պաշտածավարութիւնը տեւած եղաւ տասներեքից տարի:

Պաշտածավարութեան այս շրջանը լեցուց ան իր զուարթ ընտելութեամբ եւ հանգրտաբար ընթացող:

Իր աշխարհական գիտաւոր առարկան ըրաւ Եկեղեցիներու միութեան հարցը: Իր ընտելութեան առաջին օրէն մասնաւոր զարկ տուաւ Եկեղեցիներու Տիեզերական Համագումարին եւ չլացաւ ոչ մէկ նից յաջորդութեան առաջնորդելու համար անոր ծրագրերները:

Նոյն օրով ան կատարեց անցնող տարեկան իր պատմական համագումարինը զէպի ընտելացէմ, Պոլիս եւ Համ. առաջագաւթ մեծ Եկեղեցիներու կեդրոններուն:

Երբ, բարեբաւոյն օր մը, միտքերը հասունանաւ եւ Եկեղեցիներու միութեան մեծ հիգիւրբերին իրենց պտուղը, անտարակոյս որ պատմութիւնը յատուկ յիշատակութեամբ եւ նրախտագիտութեամբ պիտի արձանագրէ անունը Քէնթըրպերի Գրք Արքեպիսկոպոսին՝ Տէթ. Թիլքերի, իբրեւ Եկեղեցիներու միութեան մեծ եւ առաջին կերտիչներէն մին:

Ըստ Անգլիոյ Եկեղեցիի օրէնքին, Անգլիոյ Վարչապետը Թագուհին առաջարկեց Երբեք Արքեպիսկոպոս Արթըր Մայքըլ Իամսէյ իբրեւ յաջորդ նրաժամբը Արքեպիսկոպոսին եւ պետ Անգլիոյ Եկեղեցիին:

Մայիսին, Քէնթըրպերի նոր Արքեպիսկոպոսը պիտի ստանան իր պաշտօնը իբրեւ հարիւրերորդ Առաջնորդ իր Եկեղեցիին:

Իամսէյ Արքեպ. 56 տարեկան է, աստուածաբանութեան նախկին ուսուցիչ Տիւրնամի համալսարանին եւ Եպիսկոպոս Նոյն թաղաքին մինչև 1955, երբ կ'ուսուցաւ Երբեք Արքեպիսկոպոսութեան:

Ուսումի եւ աստուածաբանութեան մարդ, աւելի քան վարչական գործի եւ խօսքի, Քէնթըրպերի նոր Արքեպիսկոպոսը կաւ տայ իրեն ծանօթներուն այն տպագրութիւնը թէ պիտի չհետեւի իր նախորդի յանդուգն եւեկներ, այլ պիտի զբաղի առաւելաբար իր ճիշդի աւտարանութիւն կարեւոր գործին, ամաբ եւ տարածուն կեդրով:

Ե.

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ԼՈՒՍԱՐԱՐԱՊԵՏԻ

ՍՐԲՈՅ ԱԹՈՌՈՅՍ

Միաբանական Ընդհ. Ժողովը Մարտ 10ի Ուրբաթ օր կեսօրը վերջ ժամը 2ին է նիստ գումարուեցաւ Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ, նախապետութեամբ Պատրիարք Մրբազան Հօր, եւ Լուսարարապետ ընտրեց Գեորգ. Տ. Հայրիկ Նպգ. Ասլանեանը՝ Պատրիարքական Փոխանորդը Ս. Արքուշ:

Նորընտիր Լուսարարապետը ծնած է 1909 ին՝ Վասպուրական աշխարհի Աղբակ գաւառի Ներնգանի գիւղը, որոյ գիւղապետն է Սարգիս Կարապետ Կարապետի զինուորական Լուսահոգի Գեորգեան Մրբազանէն, վարդապետ՝ յաւեան անուանեալ Թորգոմ Պատրիարքէն՝ 1932 ին, իսկ եպիսկոպոս՝ Նորին Ս. Օմուրիւն Տ. Տ. Վաղգէն Կաթողիկոսէն՝ 1955 Նոյս. 6ին:

Շուրջ երեսուն տարիներ է ի վեր նորընտիր Լուսարարապետի գործունէութիւնը սահմանափակուած է Ս. Արքուշէն ներս: Վարած է տարիներով Աւագ Թարգմանի պաշտօնը, ինչպէս նաեւ Տպարանի եւ Կալուածոց Տեսչութեանց կարեւոր պաշտօնները: Նշան է Բանիցա Տնօրէն Ժողովոյ անդամ եւ Ասեմապետ Միաբանական Ընդհ. Ժողովին, Ժամանակ մը նաեւ Ուսուցիչ Ժառ. Վարժարանի:

Նկարագրով անբեք եւ վառնի ընդհանուր շաներու տեսակեով նախանձաբոյզ անձնաւորութիւն մըն է նորընտիր Լուսարարապետը: Վառնի իշխանութեան եւ կարգութեան դէմ յարուցուած երկու խռով պայքարներուն մէջ, զիսաւոր դերակատարներէն մին հանդիսացաւ, արդիւր ըլլալով օ-

րինական բախտակցիւրներուն, որոնք վերի վայր շրջել կ'ուզէին կանոնն ու կարգը այս նուիրական Հաստատութենէն ներս:

Վերջին տարւոյ իրագործութիւններու ընթացքին, բռնագրաւիչներու ոգիին եւ գործադրած միջոցներուն հակառակած ըլլալուն պատճառաւ, ամենէն ծանր խռովութիւններուն երթարկուեցաւ, սակայն նշանախեց մը անգամ չեղեցաւ իր արդար նկատած տեսակետներէն եւ միեւն Վերջ մնաց պատկերներ վրայ:

Լուսարարապետութիւնը Ս. Ուսիսի Միաբանութեան մէջ Պատրիարքութենէն յետոյ, կարեւորագոյն եւ ցկեան պաշտօնն է: Իբրեւ ներքին Տեսուչ, իր պաշտօնն է անձնաւոր կերպով հսկել եկեղեցւոյ մէջ կարգապահութեան եւ պաշտամունքի անբեքի եւ վայելուչ կատարման, ինչպէս նաեւ Ս. Արքուշի հովանիին ներքեւ եղող բոլոր եկեղեցիներու անօրէններուն, զարգեւորն, զոյգեւորն անկորուստ եւ անվնաս պահպանման:

Ս. Բազմեանց զինուորեալ Միաբանութիւնը, իրեն վստահելով Լուսարարապետութեան պաշտօնը, գործակալականապէս արտաւայտած եղաւ իր տէրն ու յարգանքը ինչպէս նաեւ զնահասանքը Ս. Արքուշի երեսնամեայ իր ծառայութեան համար, այն մէջ վստահութեամբ՝ որ Նորին Գեորգեանութիւնը պիտի ընէ իր լաւագոյնը, արժանավայել կերպով վարելու համար պատասխանատու այս պաշտօնը, այն ոգիով ու գերով որ իր եղածն է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ս. Արքուշ շնորհակալութեամբ տալով է Հաստատութեան բարեփառութեան բարեբաւ Գիւղական Կիւղական հաստատած Հիմնարկութենէն հետեւեալ նուիրատուութիւնները, 1960 ի Դեկտեմբեր ամսուն.

1. — Գաղթականաց եւ չխաւորաց Տ. Տ. հոգատարութեան 2000
2. — Ժառանգաւորաց Վարժարանին 3000

3. — Թարգմանչաց եւ Հերոման 3000
Վարժարաններուն
4. — Տպարանին 1000

Միեւնոյն թուականին բարեբաւ Հիմնարկութիւնը իրեց 250 Սթրիլին իբրեւ Ժամուր բաժնուելու համար Միաբանութեան սուղաններուն, Թարգմանչաց տնի օրը Սուղադիմի բոլոր Մրբապետներու մէջ կատարուած հոգեհանգստեան պաշտօնին առթիւ,

ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ ՀՕՐ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՀԱՓԱՌ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ

Յունուարի 30ին, երկուշաբթի օր, ժամը կեսօրուան երկուրին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը այցելութիւն մը տուաւ Վենափառ Թագաւորին, Ամման, Պամմանի պալատին մէջ:

ազգայիններէն Պր. Հայկ Փէրքեան, Յակոբ Պեքեվեան, Տիւրան Ոսկերիչեան եւ Վարուժան Էրեքմեզեան: Պատրիարք Սրբազանն ու իր հետեւորդները ընդունուեցան Արքայական Դրաններէն մէջ, որոնում՝ ժամուկ: Ն.

Պատրիարք Ս. Հայրը Նորին Վենափառութեան հետ:

Նորին Ամենապատուութեան կ'ընկերաւուային Պատրիարքարանի Իււանապետ Հոգե. Տ. Շահէ Վրդ., Ամմանի Հոգեւոր Հովիւ Հոգե. Տ. Դաւիթ Վրդ., Երուսաղէմի ազգայիններէն Պր. Մարտիրոս Մարոնեան, Ամմանի

Ամենապատուութիւնը ճախ խօսք առաւ եւ շնորհաւորեց Հիւսէյն Թագաւորը Արաբական Զարթոնքի տօնին առիթով: Սոյն տօնը հաստատուած է Հաւիթական տան մեծամուն ճաւաղներէն՝ Հիւսէյն Ամիրապետին կողմէ, որ

մեծամուն բաւարարին եւ կիւլպեկեան կերպասանի ննջեցելոյ հողիներուն համար, ըստ Ս. Արքայի մէջ տարիներէ ի վեր հաստատուած սովորութեան:

Ներկայ տարւոյ Փետրուարին, նոյնպէս շնորհակալութեամբ տալանք 4000 Սքերլին, յաշկացուելու համար նոյն նպատակներուն:

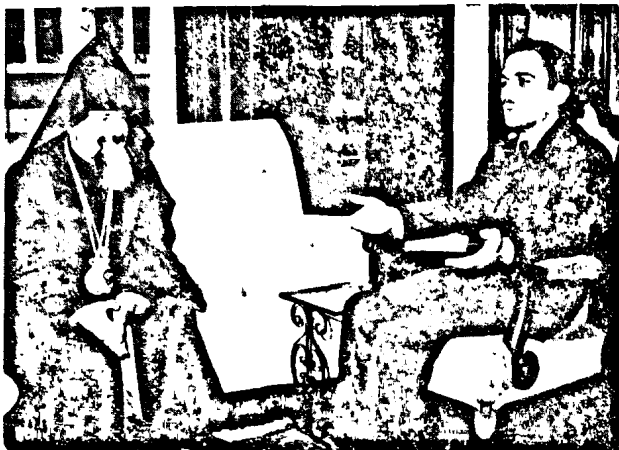
Նաեւ՝ 250 Սքերլին, իբրեւ ժամուկ բաժնուելու համար Միաբանութեան անդամներուն, Ս. Սարգսի տօնին օրը կատարուած հողեհանգստեան պաշտօնին առիթ, ի յիշա-

տակ մեծամուն բաւարարի հօր՝ Սարգիս Կիւլպեկեանի հողոյն:

Այս առիթ, Ն. Ամեն. Սրբազան Պատրիարքը եւ Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը կը յայտնեն իրենց երախտագիտութիւնը Դաւաւտ Կիւլպեկեան Հիմնարկութեան պատարժան Վարչութեան եւ Հայկական Բաժնի ոգնիւ Տնօրէնութեան, սպօքելով որ անոր լուստողի հիմնադրին յիշատակը անբաւարար մնայ Բիւստասպիս Ս. Սկեղեցիներէն եւ Պատրիարքարանէն ներս:

մեծ պապին եր Երեւանի թաղամասին: Մերազման Լաւրի մայրամենի բաւ Յոգանունի Լաւրիական գահի հաստատութեան եւ իր կորովի, իմաստուն եւ ամենուն սերն ու

մեծիկ եւ ինքն ժպիտով իր շնորհակալութիւնը յայտնեց ըստած խօսեցուն համար, աւելցնելով քի ինքն միտ պատաստ է իր լաւագոյն կարելին ընելու Նրուադեմի Լաւրիան:

Վեհափառ Թագաւորը կը պատասխանէ Ս. Պատրիարք Լոր խօսեցուն:

հիացումը գրաւող Գահակալին՝ Լիւսեյն Ա.ի երջանկութեան եւ տեւեաւորութեան համար:

Վեհ. Թագաւորը, զգացուած լինեն. Ս. Պատրիարք Լոր անկեղծ եւ արագիւն խօսեցին,

բիրաւորութեան եւ հայ ժողովուրդին համար:

Շուրջ կես ժամ տեւող այս այցելութենէն ետք, Ս. Պատրիարքը հրաժեշտ առաւ Վեհ. Թագաւորէն եւ վերադարձաւ Նրուապոլիս:

Ս. ՅԱՆՈՐԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Ուր. 3 փետր. — Նախատեսակին ի Ս. Յանգոր Նախագահեց Գերշ. Տ. Լաւրիի եպոս:

● Շր. 4 փետր. — Ս. Սարգսի 'գորավարին': Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Սարգսի Նաղարեան մատրան մէջ: Ժամաւորան էր Լոգշ. Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարիլուսեան: Ըստ սովորութեան, Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն՝ Ս. Աթոռայի եւ Ազգի հանգուցեալ մեծանուն բարերար Գալուստ Կիւլպենկեանի հոր՝ Սարգսի հոգեւոյն համար, Նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Լաւրիի եպոս. Աստեանեանի:

● Կիր. 5 փետր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յանգոր: Ժամաւորան էր Լոգշ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նաղարեան:

● Կիր. 12 փետր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Ժամաւորան էր Լոգշ. Տ. Կիրիկ Վրդ. Գարիկեան:

● Դշ. 15 փետր. — Վարդանանց հանգիստաւոր Նախատեսակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, Նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Լաւրիի եպոս.ի:

● Եշ. 16 փետր. — Ս. Վարդանանց գորավարացն մերց 1036 վկայիցն (Յիւստակ մեռելոց եւ Տօն ազգային): Մայր Տաճարի Աւագ Սեդանին Վրայ, օրուան հանգիստաւոր Ս. Պատարագը մատուց, ըստ սովորութեան, ժառնգ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի Տեսուչը՝ Լոգշ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան: Փարոջեց Լոգշ. Տ. Տանէ Վրդ. Անէմեան, ընթանաւ ունեւարով Վիսուկեայ գիւղու հոգեւոյն: Յոյց տուաւ թէ որոնք են հոգեւոր զենքերը, ու

բռնցմով զօրացած մարտի դաշտը ինչան վարդա-
նանք, այդ զենքերը շատ առկի շատու ու ազ-
դեցիկ են յանձախ: Վարդանանց պատերազմը, ա-
ւելցուցէ Նոզը, Հայրը, լրիս պատերազմէ եւ ընդ-
գէմ խառնարին եւ բարիքի պատերազմը՝ ընդդէմ
շարին: Քարողէն ետք, Գեբը, Տ. Հայրիկ եպս.
Նախագահնց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ.
Ազգզէն Ա. ի անուան տոհմի առթիւ կատարուած
Հայրապետական Մազթանքի արարողութեան,
Իսկ Ս. Գատարացէն ետք, Գեբը, Տ. Սուրբն
Արքեպիս. Նախագահնց օրուան յատուկ հոգի-
նանգոտեան պաշտամունքին:

● Ուր. 17 Փետր. — Ըստ իրականացնող
բաժնեան, Ս. Գատարացի մատուցուեցաւ Աւղա-
պա Աստուծոյ Ս. Մարգարէ Աւետարանչի եկեղեց-
ւոյն մէջ, ժամադրարն էր Նոզը, Տ. Անուշաւան
Վրդ. Զղլանեանն: Քարողն Նոզը, Տ. Մատոց
Վրդ. Բարիբաճեան, քնարան աւնեւարով շնորհիւ
է կենդանարար, մարմին ինչ ոչ օգնէ (Տոմբ. 2.
64): Ս. Գատարացէն ետք, Միարարութիւնը
պատուաւորեցաւ Աստուծոյ Նոզը, Տոմբն: Երբ
ու դարձի թափօրնեբուն Նախագահնց Գեբը, Տ.
Հայրիկ եպս. Աւանդեան:

● Եր. 18 Փետր. — Ըստ ժողովրդական, երե-
կոյնեան ժամերգութեան ընթացքին, Մայր Տա-
ւարքի խորաններին ու գիրաւոր օրբանգարները
վարդապետեցաւ:

● Գիր. 19 Փետր. — Բուն բարեկեցում: Փակ-
եալ-խորանի Ս. Գատարացի մատուցուեցաւ Մայր
Տաւարքի Աւղա Սեղանի վրայ: Ժամադրարն էր
Նոզը, Տ. Վրթանէն Արք. Գայրանեան, Քարողն
Նոզը, Տ. Անուշաւան Վրդ. Զղլանեան, քնարան
աւնեւարով շնորհեալ օգտաւորութեան, զի յորում
ժամու ոչ ահն ունիւրէ՞ր քաջ լըրդի Մարգարէ
(Մատթ. 1, Ի. 44): Երրորդնց ժողովուրդը որ
հոգածու ըլլալ իր հոգեկան մաքրութեան, մաս-
նաւորաբար յառաջիկայն Մեծ Պահոց շրջանին,
երբ եկեղեցին ալ երբ այլպէս արարողութիւն-
ներով ու Ս. Գրոց ընթերցանութեանով կը հրաւիրէ
զինչ յապաշխարսթիւն: Գայրանեան պաշտօնը
կը վարէր Նոզը, Տ. Կիւրեղ Վրդ. Գարիկեան:

● Դշ. 22 Փետր. — Սկիզբ Լիւրագոյ Մեծ Պանոց:
Առաւօտեան, Մայր Տաւարքին մէջ կատարուեցաւ
Ամենապաշտի առաջին ժամերգութիւնը:

● Եշ. 23 Փետր. — Իրիկեան ժամը 6.30ին,
Մայր Տաւարքին մէջ պաշտուեցաւ Մեծ Պահոց
եկեղեցին առաջին ժամերգութիւնը, որու ըն-
թացքին քարողնց Գեբը, Տ. Նորայր եպս. Պա-
պարեան, քաղաքացիական ժողովրդական օգտա-
կարութիւնը խառնուեցանքին թէ՛ Փիլիքեանն եւ
թէ՛ մանաւանդ հոգեւոր առողջութեան անասնե-
տեան: Ըստ թէ այս վերջին նպատակին կը ձգտին
նաև Մեծ Պահոց շրջանին մեր եկեղեցւոյ մէջ կա-
տարուած ծիսական ինչ ինչ փոփոխութիւնները:

● Ուր. 24 Փետր. — Նախատեսակը պաշտը-
ւեցաւ Մայրանեքի Ս. Թորոս եկեղեցւոյ մէջ
(Տեղագրաց Մատենադարան. Ս. Աթոռոյ). Հան-
դիսապետն էր Գեբը, Տ. Սուրբն Արքեպիս.
Քէմանեան:

● Եր. 25 Փետր. — Ս. Թեղորմաթի զօրավարին:
Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ եւ Ս.
Գատարացի մատուցուեցաւ ի Ս. Թորոս, ժամա-
դրարն էր Նոզը, Տ. Օնան Վրդ. Գապահեան:

— Կէսրէ վերջ, վաղուան Արտաքսան Կի-
րակիի առթիւ, Ամեն. Ս. Գատարացի Հայրը՝ ի
դէպ Ս. Միարարութեան, շարաւաքաւոր մատու-
ցուեց Ս. Գարութեան Տաւարք, ուր Նախագահնց
մեր վերնամասերն մէջ պաշտուած երեկոյնան
ժամերգութեան ու պաշտօնական դիպուցով վե-
րադարձուաւ Մայրանեքի Աւղա կատարուեցաւ
Տեղորմաթի Սրբապետեցալ այնպէս թեան հան-
դիսաւոր թափօր Ս. Գարութեան Տաւարքին ներս:
Թափարպետն էր Նոզը, Տ. Օնան Վրդ.:

● Կիր. 26 Փետր. — Առաւմտեան: Գիւրեղային
եւ առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցան
եւ Ս. Գատարացի մատուցուեցաւ Ս. Գարութեան
Տաւարքի մեր վերնամասերն մէջ, ժամադրարն էր
Նոզը, Տ. Արշակ Արք. Խաչատուրեան: Աւղա կա-
տարուեցաւ եւ աղաքը մեծահանդիս թափօր Գրի-
տոսի Ս. Կերէվանին եւ Գատարուեցալ շուրջ
գլխաւորութեամբ Ամեն. Ս. Գատարացի Նոր:

— Կէսրէ վերջ, Մայր Տաւարքին մէջ պաշտը-
ւեցաւ Տեղորմաթի մեծահանդիս Նախատե-
նակը, աղա կատարուեցաւ Անդառնալուն: Արա-
րողութեանց կը Նախագահէր Ամեն. Ս. Գա-
րիբար Նոզը:

— Գիւրեղային վերջ, Մայր Տաւարքին մէջ պաշ-
տուեցան եկեղեցւոյն եւ Հեկիան արարողութիւն-
ներ, Հանդիսապետն էր Գեբը, Տ. Նորայր եպս.:

● Բշ. 27 Փետր. — Տեղորմաթի: Օրուան
հանդիսաւոր Ս. Գատարացի Մայր Տաւարքի Աւղա
Սեղանի վրայ մատուցուեց Գեբը, Տ. Նորայր եպս.
Պապարեան եւ քարողնց, քնարան աւնեւարով
զօրութեանց հոգեւոր քարողութեան ծիսաւոր
(Գաղա. Գ. 28), յայտնելով թէ Առաւմտեան յա-
րութեան ու քարողնց օրդիւթեան զաղապարն է
որ ամենէն աւելի կըրալ մարդերը եղբայրացնել
իրարու, ընելով զանոնք չմի Գրիտոս Յիսուս:

ՊԼԵՏՈՒԱԿԱՆՔ

● Գշ. 7 Փետր. — Կէսրէ առաջ, Գեբը, Տ.
Հայրիկ եպս., Նոզը, Տ. Յակոբ Վրդ. եւ Նոզը, Տ.
Գեբը Վրդ. շնորհաւորութեան ցոյցին քաղաքի
նորընտր Ոսթիկանապետ Գաղէմ Աւղա Հաղալէի
եւ իւր փոխանորդին: Տալէզ Այսուպի:

ԶԵԿՈՅՑ

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Իբր շարունակություն Հիմնարկություն 15 Յուլիս 1960 թուականի Զեկոյցին, որ կր պարունակեր 1960ի առաջին վեցամսեային կատարուած յատկացումներուն ցուցակը, ներկայիս կը կատարենք նոյն տարւոյն երկրորդ վեցամսեային կատարուած յատկացումներուն տեղեկատուութիւնը: Ինչպէս կը յիշուի, առաջին վեցամսեայի օժանդակութիւններուն գումարը եղած էր 211.250 տոլար, իսկ երկրորդ վեցամսեային բաշխուած է 541.480 տոլար: Այսպէսով, 1960 տարւոյ մէջ կատարուած յատկացումներուն գումարը կը հասնի 752.730 տոլարի:

Ինչպէս պիտի տեսնուի, Հիմնարկութիւնս այս երկրորդ վեցամսեային եւ իր գործունէութիւնը կեդրոնացուց ուսումնական եւ հայեցի դաստիարակութեան ծրագիրներու վրայ, իբրեւ կարեւորագոյն աղգարկ աշխարհացրիւ Հայութեան պահպանումին եւ յառաջդիմութեան: Հիմնարկութիւնս կը խորհն նաեւ որ իր ծրագիրներուն մէջ կարեւոր եւ ստիպողական տեղ մը պէտք է դրահին տարագիր Հայութեան վերաբերեալ հարցերը եւ այդ պատճառաւ շարունակեց իր գործակցութիւնը Միացեալ Ազգերու Վարձակերպութեան ճարագիրներու Բարձր Փոմիսէ-րութեան նետ, պատասխարաններու եւ արհեստագիտական աշխատանոցներու ընծայուած օժանդակութեամբ:

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅԻՐՆԵՐ . —

1. — Հայ Առաքելական Ընկերակցութիւն, Յիբրոյք (Միացեալ Նահանգներ) . —

(7.500 — Վաթսուն եօթը հազար հինգ հարիւր — տոլար յատկացուեցաւ ի նպաստ Մեծագոյն Տիկթրոյթի Հայ համայնքին համար կառուցուելիք վարժարանի մը եւ դրադարանի մը, որ պիտի կոչուի մեր հիմնադրին անունով՝ ՏԻԿՏՐՈՅԻ ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՎԱՐՔԱՐԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ: Կողմէ յատկացուած այս գումարը կը ներկայացնէ ամբողջական ծախքերուն կէտը, ծրագիրը յայտնի աւելի ընդարձակ եւ բազմակողմով նաեւ շինութիւնը եկեղեցոյ մը, մշակութային սրահի մը եւ ընթերցարանի մը, որոնք ծախքերը պիտի նպաստուին Տիկթրոյթի Հայական համայնքին կողմէ: Որոշելով մասնակցել այս ծրագրին իրականացման, Հիմնարկութիւնս, բացառաբար, իր գործունէութեան սովորական թափուրայայլէն գուրս եկաւ, ինչպէս բրած էր Հարմարու համայնքարանի հայկարեանական ամպլոնի մը կազմակերպութեան համար, այն յոյսով որ այս ուղեցոյց ծրագիրը պիտի խթանուէ Միացեալ Նահանգներու ուրիշ հայաշատ համայնքներ նմանորինակ նախաձեռնութիւններու լծուելու:

2. — Յուկուածական գումար Լիբանանի վարժարաններու ընդհանուր նորոգութիւններուն համար . —

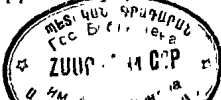
16.000 — Տասնվեց հազար — տոլար յատկացում մը կատարուեցաւ Լիբանանի վարժարաններուն մէջ նորոգութիւններու երկրորդ շարքի մը: 1960ի առաջին կիսուն նորոգութիւններու առաջին շարքի մը համար Հիմնարկութիւնս յատկացուցած էր 31.750 տոլար: Այս յատկացումները կատարուած են համաձայն երեք մասնագէտներու տեղեկագրին եղբակցութիւններուն, որոնք ենթարկուած են Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Լիբանանի կրթական Համաժողովին վերատուգման: Այս ծրագրին իրագործմամբ 56 վարժարաններու մէջ տեղի ունեցան կարեւոր նորոգութիւններ:

3. — Առաջնորդարան Հայոց Պաղատի . —

24.000 — Քսան չորս հազար — տոլար յաւելուածական յատկացում մը կատարուեցաւ ա. — Սրբոյ Թարգմանչաց — Սիւսանեան վարժարանի նոր շէնքին վրայ յարկ մը աւելցնելու (1150 արեւկերտ), բ. — Հին վարժարանին հիմնական նորոգութիւններուն եւ գ. — սարքաւորման ամբողջական համար:

4. — Միլիարհոն Միարաճուքեան վարժարան (Սփիւքոն) . —

3.200 — Երեք հազար երկու հարիւր — տոլար յատկացուեցաւ Աղեքսանդրիոյ Միլիարհոն վարժարանին հիմնական նորոգութիւններուն համար:

5. — Լիբանանի բոլոր մանկապարտեզներուն ստրագուստան ծրագիր. —

Լիբանանի 55 մանկապարտեզներուն ստրագուստան և մանկավարժական իրեզններուն հայթայթման համար յատկացուեցաւ 48-000 — քառասուն ութ հազար — տոլար. համաձայն Հիմնարկութեան Լիբանանի կրթական Ծանձնատեղոյին տեղեկագրին:

6. — Լիվզոնի մէջ Հայ երիտասարդներու մարմնակրթական ուսման ծրագիր. —

6-000 — Յիսուն վեց հազար — տոլար յատկացուեցաւ Միշին Արևելքէն ընտրուած և իրենց երկրորդական ուսումը աւարտած 12 Հայ երիտասարդներու համար, որոնք Լիվզոնի Մարմնակրթական Բարձր — վարժարանին չորս տարուան դասընթացքին պիտի նստեն իւր գրեթէ ուսանող: Այս ծրագիրը գործադրուիլ սկսաւ ներկայ դպրոցական տարեշրջանին սկիզբը — 1960 — 61 — 11 աշակերտներով — Լիբանան, Արաբ — Միաց. Հանրապետութիւն, Իրաք և Իրան: Այս ուսանողները յանձնառու եղած են իրենց դասընթացքին աւարտումէն ետք, իւր մարմնակրթութեան ուսուցիչ ծառայելու հայկական վարժարաններուն մէջ:

7. — Մանկավարժական դասընթացք Լիբանանի և Սուրիոյ հայ վարժարաններու ոճով գրեթէ համար Սեւոյ մէջ (Ֆրանսա). —

2-500 — Երկու հազար հինգ հարիւր — տոլար յատկացուեցաւ Սեւոյ Մանկավարժական Միջնակցային կեդրոնին մէջ, Լիբանանի և Սուրիոյ Հայ երկրորդական վարժարաններու տնօրէններուն համար ամառնային դասընթացքի մը կազմակերպութեան: Վերջին ամառուան հղանակին ինչ տնօրէններ չուրջ չորս շաբաթ մասնակցեցան այս դասընթացքին, քրտնական կրթական իշխանութեան թէքնիք գործակալութեամբ:

8. — Յիսուսական դամար Սփիւրի Հայ վարժարաններու կտուր աշակերտներու կրթաբաշակի համար. —

Սփիւրի բոլոր հայ վարժարաններուն մէջ կարող աշակերտներու կրթաբաշակին համար նախապէս յատկացուած 100-000 տոլարին վրայ 20-000 — քսան հազար — տոլարի յաւելումով յատկացում մը կատարուեցաւ ի նպատակ 1960-61 տարեշրջանին նախորդ տարեշրջանին Հիմնարկութիւնն նոյն նպատակով վճարած էր մատուցողէն 115-000 տոլար, հոգալով 360: կարող աշակերտներու կրթական ծախսերը 14 երկիրներու 247 վարժարաններուն մէջ:

9. — 1961 — 1962 և 1962 — 1963 տարեշրջաններուն համար Հայ վարժարաններու մէջ կրթաբաշակի յատկացում. —

1959 — 60 տարեշրջանին սկսուած հայ վարժարաններու մէջ կրթաբաշակներու յատկացումը որ շարունակուեցաւ 1960 — 61 տարեշրջանին, ինչպէս ըսուեցաւ վերը, գոհացուցիչ արդիւնքներ տուած ըլլալով, Հիմնարկութիւնն որոշեց նետապնդել նոյն գործը երկու տարի եւ, ամբողջացնելով չորս տարուան շրջան մը: Այս նիւան վրայ հայ վարժարաններու մէջ շատ հազարական համար կրթաբաշակներու վճարումը պիտի շարունակուի մինչև 1960 — 1963 տարեշրջանին վերջը: Այս նպատակով 1960ին 250-000 — երկու հարիւր յիսուն հազար — տոլարի գումար մը յատկացուեցաւ 1961 — 62 և 1962 — 63 տարեշրջաններուն համար: Չորս տարուան շրջանին համար յատկացուած ընդհանուր գումարը կը նստնի 490-000 տոլարի:

10. — Կրթաբաշակներու յատկացում Էջմիածնի և Անթիլիասի Գաղտնիներուն. —

Հայկական ուսումնարաններու տնտեսականութեան ընդհանուր ծրագրին մէջ և իրենց կողմին արժանի կրթական գաղտնիներու պատրաստութեան նպատակու նպատակով Հիմնարկութեան վարչական փաշտօնը որոշեց նստատեղի կրթաբաշակներ յօգուտ Գաղտնիներուն, առանց յարմուտեան կանխարձաններ: Ներկայ զեկոյցին ընդգրկած մասնակցամիջոցին մէջ 20-000 — քսան հազար — տոլարի գումար մը յատկացուեցաւ, որուն 10-000 տոլարը Ս. Էջմիածնի Գաղտնիներին և 10-000 տոլարը Անթիլիասի Գաղտնիներին համար: Այս յատկացումները կը ներկայացնեն հինգական ուսանողի չորս տարուան ծախսերը, տարեկան 500 տոլարի հաշուով:

11. — Այսու Սանիա Գաղտնի (Սուսսան) աշխատանքին ընդարձակման ծրագիր. —

Նախապէս որոշուած 15-000 տոլարի յատկացումին վրայ կատարուեցաւ 10-000 — տար հազար — տոլարի յաւելում մը Այսու Սանիա Գաղտնի աշխատանքին ծրագրին ընդարձակման համար ի նպատակ 150 տարագրի, փոխանակ 80ին: Աշխատանքը պիտի պարփակէ ընդամենը 150 տեղեր, որոնց կէսը պիտի վերապահուի հայ տարագիրներուն: Հիմնարկութեան 25-000 տոլարի յատկացման փոխարէն Ս. Ա. Գ. Գաղտնիներուն Բարձր Գոյնաբարութիւնը և յուսկան կազմակերպութիւնները արամադրած են ընդամենը 67-500 տոլար:

ՌԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴՐԱՊԻՐՆԵՐ . —

12 . — Հալէպի (Սուրիա) Ծերմոց . —

Գոյուլիւն ունեցող Ծերմոցի շէնքին վրայ յարկի մը յաւելման և կեդրոնական ջեռուցման հաստատման համար 20.000 — քսան հազար — տուարի յատկացում մը կատարուեցաւ: Այս ծրագիրը պիտի գործադրուի Մ. Ա. Կ. Տ. Բ. Քոմիտէի միջոցով: Բնակարկութեան հետ միասնաբար, որ իր կարգին նոյն նպատակին պիտի յատկացնէ 20.000 տուար, ծրագրին ամբողջական ծախքը ըլլալով 40.000 տուար:

13 . — «ժեմէտէ Է Ասօիոն Հայկական Բնկեռակցութիւն (Մարսիլիա) . —

Այս Բնկեռակցութեան յատկացուեցաւ 920 — ինն հարիւր քսան — տուար խոհանոցի փուռի մը հաստատման համար, իր ամառնային կայանին մէջ: Փոխարէն Բնկեռակցութիւնը յանձնառու եղած է 10 շքաւոր մանուկներ ծրագրէն ընդունելու իր կայանին մէջ, յառաջիկայ ամառ:

ԳԻՏԱԿԱՆ ԴՐԱՊԻՐ . —

14 . — Ազուլիէի Բուժարան (Լիքսմոն) , Կալոմի Հիւանդ, Հետախուզական Կեդրոն . —

Սոյն Հետախուզական Կեդրոնին համար 3366 — երեք հազար երեք հարիւր վաթսուց ժող — տուարի յատկացումով յատկացում մը կատարուեցաւ: Կը յիշուի, որ Հիմնադրութիւնն այս Կեդրոնին կառուցման և սարքաւորման համար նախապէս 100.000 տուարի յատկացում մը կատարած է:

1960 թ. Սեպտեմբերին Հիմնադրութիւնն մեծ պատիւը վայելեց ընդունելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն. Ս. Ս. Տ. Վաղգէն Ա. ի այցելութիւնը: Առկա և գործադրութեան վրայ եղող զանազան ծրագրերն ընդունեցան հաւկացութեան և գործակցութեան բարձր որդով մը:

ԹՐԻՓՈՂԻ (Լիքսմոն) . —

Որոշուեցաւ գործադրել ողբացեալ Գալուստ Կիւլպէնկեանի փափաքը՝ որոշ պայմաններու տակ Թրիփոլի մէջ եկեղեցի մը կառուցանելու: Եկեղեցի մը և դպրոց մը շինելու համար նախապէս որոշուած 12.755 Լիքսմոնի գումարը պիտի յատկացուի միմիայն եկեղեցիի մը շինութեան, դպրոց մը արդէն ներկայիս կառուցուած ըլլալով:

Ս. Էլմիաթի (Կապուլ յաւակցութեան) . —

15 Յուլի 1960 թ. մեր Ձեռքի Ձեռքայէն ի վեր, ստացուած նոր տեղեկագիրներու հիման վրայ, 40.000 — քառասուն հազար — տուարի գումար մը ևս ուղարկուեցաւ Ս. Էլմիաթի, Գեկտ-1960 ին, շարունակելու համար Մայր Ցանաթին վերանորոգութիւնը: Նոյն նպատակով ուղարկուած գումարները ներկայիս կը հասնին 220.000 տուարի:

ԸՆԴՀ. ԳՈՒՄԱՐ 1960Ի ՄԷՋ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԾԱՅԿԱՑՈՒՄՆԵՐՈՒ

Նոր յատկացումներ 1960 Յուլիէն մինչև 31 Դեկտեմբեր

1 . — Հայ Առաքելական Բնկեռակցութիւն	Տուար	67.500
2 . — Յաւել. գումար Լիքսմոնի վարժարաններու նորոգութեան	"	16.000
3 . — Առաջնորդարան Հայոց Գաղտաթի	"	24.000
4 . — Միթիթեան Վարժարան, Ալեքսանդրիա	"	3.200
5 . — Լիքսմոնի մանկապարտէզներու սարքաւորում	"	48.000
6 . — Մարմնակրթական Ուսման Դրագիր, Լիզպոն	"	56.000
7 . — Լիքսմոնի և Մուրիոյ Տնօրէններու ամառնային դասընթացը	"	2.000
8 . — Յաւել. գումար հայ վարժարաններու կրթութեան համար — 1960 — 61	"	20.000
9 . — Կրթութեան հայ վարժարաններու մէջ — 1961 — 1962 և 1962 — 1963	"	250.000
10 . — Ս. Էլմիաթի և Անիթիթեան Դպրեւանքներու կրթութեան	"	20.000
11 . — Այսո Նանիս Գարէասի աշխատանոցին յաւելուածական գումար	"	10.000
12 . — Հալէպի, Ծերմոց	"	20.000
13 . — ժեմէտէ Է Ասօիոն, Մարսիլիա	"	920
14 . — Ազուլիէի Բուժարանին յաւելուածական յատկացում	"	3.350
	Գումար՝	
1 Յունուարէն 15 Յուլի կատարուած յատկացումներ 1960 ին	"	541.480
1960 թ. յատկացումներու ընդհ. գումար՝	"	241.250
Մինչև 1959 թ. վերջը կատարուած յատկացումներու ընդհ. գումար՝	"	752.730
Մինչև 31 Դեկտ. 1960 եղած յատկացումներու ընդհ. գումար՝	"	2.047.695
— Երկու միլիոն ութ հարիւր հազար շորս հարիւր քսան հինգ Տուար —	"	2.800.425